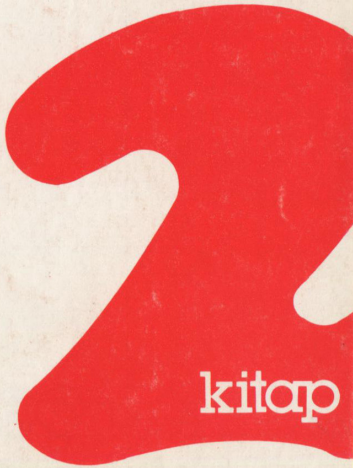
Niçin Değil Dizisi

NİÇİN SENDİKA AĞALIĞI DEĞİL?

Kemal Sülker

süreç

NİÇİN SENDİKA AĞALIĞI DEĞİL

süreç

SÜREÇ/NİÇİN DEĞİL DİZİSİ: 02/ Genel Sıra: 04/
NİÇİN SENDİKA AĞALIĞI DEĞİL/İnceleme/
Yazan: Kemal Sülker/Dizi Sorumlusu: A. Altındal/
Kapak: Ahmet Dura/Dizgi-Baskı: Doğuş Matbaası/
Birinci Baskı: Haziran 1984.

Her hakkı mahfuzdur.
Süreç Yayıncılık ve Tanıtım Tic. Ltd. Şti.
Piyerloti Cad. 47/49 D. 8 Çemberlitaş/İST.
Tel. 526 85 27

NİÇİN DEĞİL dizisinin bu yapıtı, 1960'dan sonra sendikacılık yaşamında görülen *ağalığı* ele aldı. Dizi'nin sayfa ölçüsü içinde incelenen konu, elbette eleştiriye, katkılara açıktır.

Sendikacılık; içinde *ağalığın* gelişmesine karşın, gerçekten işçi hak ve özgürlüklerini elde etmede önemli bir örgütlenme türüdür. Türkiye'de de Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana gerçek sendikalar kurulmuş, sosyal mücadele içinde gelişmiş, deneyimler elde etmiştir.

KEMAL SÜLKER Türk Sendikacılığı hakkında *1955*'te bêlgesel ilk kitabı *(Türkiye'de Sendikacılık)* daha sonra aynı alanda birçok incelemesi yayınlanmış bir yazardır. Sülker'in diğer kitaplarından bazıları şunlardır: *Lastik-İş'in 25 Yılı (1965), Dünya'da ve Biz'de Sendikacılık (1966), Türkiye'de İşçi Hareketleri (1968), Sendikacılar ve Politika (1975), Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler (1976), İki Konfederasyon (1976), Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün (1980).*

Bu küçük inceleme
tanıdığım en kıdemli sendikacı,
yiğit insan ÜZEYİR KURAN'ın
büyük anısına armağan olsun...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Ağalık Düzeninin Kökleri	7
Sendika Ağalığının Tanımı	11
1962 Doğumlu Sendika Ağaları ve Devletçilik	16
Sendika Ağalarının Dayandığı İki Yasa	19
Sendika Ağalarının Yaşamları	26
İdealist Sendikacıların Pek Azı Yönetimde	30
Sendika Ağalarındaki Önemli Değişme	32
Sarı Sendikaların Hızlı Gelişimi	38
İşverenlerin Savundukları Görüşler	41
Türk-İş Bile Bunlara Karşı	45
Özgürlük Döneminden Sınırlı Özgürlüklere	47
Gizli Pazarlık Kuşkusu	49
Ağalığın İlgilenme Alanı	52
Her Alanda Öneri, Hiçbir Alanda Başarı Sağlayamama	54
Değiştirilen Yöntemin Eleştirisi	61
Sendika Ağalığının İstemi: Yalnız Biz	65
Turgut Özal'ın Sendikacılık Anlayışı	68
Sendikacılık ve Türk-İş	73
Sonuca Varalım: Sendika Ağalığına Son	75

AĞALIK DÜZENİNİN KÖKLERİ

Ağalık, yerine göre iyidir, yerine göre yerilir. Ailenin ilk erkek çocuğuna sonra doğan kız veya erkek çocuklar ağabey derler. Eli açık, arkadaş söyleşilerinde zevkli vakitler geçirenler, kahve-çay paralarını toptan ödemek ister, buna karşı çıkanlara *«Bırak o ağa'dır, ödesin»* derler. Ağalar sevimli de olur, babacandır, iyilik sever, mevkiine, rütbesine bakmadan herkese yürekten ilgi gösterir, istekleri yerine getirmeye önem verir. Bu tiplerden birisi de 27 Mayıs 1960 hareketinin lideri Org. Cemal Gürsel'di ve halkımız, ondan saygıyla söz açarken *Cemal Ağa* derdi.

Ama, ağalık, yalnız böyle değildir. Toprak ağalığı da vardır, sendika ağalığı da... İşçi sendikalarının *ağaları* olduğu gibi, işveren sendikalarının da *ağaları* çok daha güçlü olarak boy gösterirler.

Toprak ağaları en eski ağa'lardır; kökleri 1848'e Tımar'ın kaldırılmasına, 1857'de Arazi Kanunu'nun yayınına kadar uzanır. Yalnız ekonomik güçleriyle az topraklı köylüleri, ırgatları sömürmezler, 1908'de görüldüğü gibi siyasal partiler içinde de yandaş bulur, ya da yer alır ve çıkarlarını korumayı sürdürürler.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imparatorluk elendiği halde, Cumhuriyet kurulduktan sonra toprak ağaları, yeni topluma uymayı, kendi çıkarlarını korumayı bildi.

1942'ye gelindiğinde bile, toprak ağaları sorun oluyordu. *Köye Doğru* dergisinde soruluyordu: «*Ağalık, Beylik Devri Kapanmadı mı?*» Bu başlık altındaki yazıda anlatıldığına göre *ağa sınıfının* belirli bir ekonomik ve sosyal fonksiyonu bulunduğuna şüphe yoktu. «*Siyasi iktidar ve nüfuzunu kaybetmiş bu sınıfın, iktisadi rolü henüz sona ermemiştir. Tefeci, faizci, bakkal, tüccar denen bu sınıfın yaşamakta devam etmesi köylü sınıfının henüz iktisadi bakımdan gelişmediğine, teşkilatlanamadığına ve kendi sınıf şuuruna eremediğine en canlı bir alâmettir... Ağa sınıfını ortadan kaldırmak için köylüyü şimdikinden daha kuvvetli kanunlarla himaye etmek. zaruridir.*» *(15 Haziran 1942).*

Sendika ağalığı da işçi sınıfının çıkarlarını korur görüntüsü altında, kendi çıkarlarını gözetti, ağalık'ın kimliğini oluşturan; emretmek, sömürmek, kendi çıkarı için yerli, yabancı herkesle işbirliği yapmak, nüfuzunu kötüye kullanmak, zevk ve safaya düşkünlük, sendika ağalarında elle tutulur hale geldi.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, çiftlik ağalarının da memlekete pekçok zarar verdiğini öğreniyor ve şöyle diyordu: «*Bulanık zamanı, bir daha ele geçmez bir fırsat sayan eski batakçı çiftlik ağası; elinden gelse, teneffüs ettiğimiz havayı ticaret malı yapmaya yeltenen, gözü doymaz vurguncu tüccar; ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sayan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak sokmaya çalışmışlardır.*» *(1 Ekim 1942).*

Sendikaları çiftlik sayan ağalar da, çürük üretimle kâr üstüne kâr sağlayan *sanayici* ile zaman zaman anlaştı; birkaç haris politikacıyla işbirliği yaptı, kendi doğrultusunda giden işçi-işveren sosyal mücadelesini rayından çıkarmak ve bulanık suda balık avlamak için kitleleri yollara döktü. Sonra da bu ve benzeri sosyal mücadelenin

yasal alanı içindeki her eylem, sendika ağalarınca suçlandı, onları alkışlayan işveren sendikası ağababaları el çırptıkça, sendika ağaları, bilinçsizliğin anaforunda serseme döndü. Bir de baktı ki, sendika ağalığını bırakın, sendika yöneticiliğine seçilme üçkâğıtçılığını bile yapamayacak duruma gelmiş; pekçok elde edilmiş hak ve hürriyetler, sosyal adalet ağacının dalları olarak balta ile birbir kesilmiş, bitmiş...

27 Mayıs 1960 Ordu müdahalesinden sonra yönetim, 55 ağayı mecburi iskâna tabi tuttu. Ekim 1960'da evlerinden alınan toprak ağaları nelerle suçlanmadı ki? Kaçakçılık, köylüleri tehdit, cinayet işlemek, ağalık nüfuzlarını kötüye kullanmak, dini siyasete âlet etmek, haksız yere toprak ve mal edinmek, bölücülük, ayırıcılık yapmak... mahkemeye verilen ağalar, duruşmalar sonunda aklanmayı bildiler.

1971'de *Komutanlar Muhtırası*'ndan sonra sendika ağaları, hiçbir şey olmamış gibi, yine toplu sözleşme düzeninde bir işyeri işçilerini kendi sendikalarına üye göstermek, sözleşme yapmak için işverenle *anlaşmak*, işçilerin sendikaya ödemeyi kabul ettikleri üyelik ödentisi ile bir ya da iki aylık toplu sözleşmeden gelecek ücret zammı farkını alabilmek için kolları sıvadılar. İşçilerin imzalarını taklit ettiler, ölmüş işçileri notere götürtüp *ben filân sendikanın üyesiyim* dedirttiler, *anlaştıkları* kişilerin de yardımıyla *Toplu Sözleşme imzalattılar*. Ama, iktidara yakın bu sendika ağaları, sahte imza korsanları, işyerinde çalışanların gerçekten üye oldukları sendika'nın konuyu mahkemeye intikal ettirmesi üzerine sahtecilikten mahkum olmaktan çekinmediler. Çünkü iktidar, çıkardığı bir af yasası kapsamına dolaylı olarak kendisine yandaş bu sahteci sendika ağalarının suçunu da almıştı. Ne Muhtıra veren Komutanlar, ne de şapkasını alıp giden ve istifa eden başbakandan sonra yerine gelenler bu sendika ağalarına el sürmediler.

Sendika ağalığı, bizde 1960 sonrasında türedi. Boynuzun kulağı geçmesi gibi, sendika ağalarının neden oldukları işçi hak ve hürriyetlerinin kısılması; çiftlik ağalarının, toprak ağalarının yol açtığı sosyal ve ekonomik yıkım ve çöküntüden az mıdır, çok mudur; bunu okurlar saptayacak. Şu kadarını belirtelim ki, *sendika enflasyonundan* şikâyetçi olanlar arasında bulunan bir kısım işverenlerin, kendilerine yakın kişilere sendikalar kurdurdukları söylenir. Yine *sendika enflasyonunu* önlemek için yasa çıkaracaklarını söyleyen iktidar sorumlularının da, el altından çok sendika kurulmasını teşvik ettikleri bilinir. Sendika sayılarını sınırlandırmak ve işkolu sendikaları kurdurmak isteyen bir konfederasyonun bir işkolunun çok güçlü bir sendikası varken, onun karşısına avuç dolusu paralar dökerek cılız bir sendika kurdurduğu dillerde dolaşır. Demek ki sendika ağalarının sözüne inanılmaz, yaptığına bakılır. Bakınca da görülür ki, sendika ağalarının yarattıkları ortam içinde, sendika kurmak çekici bir *ticarete* dönüşmüş, şimdi her köşede bir *videocu* türediği gibi 1980 başına gelindiğinde Türkiye'de 813 sendika kurulmuştur. Bunların 450'si yereldir. Bu yerel sendikalardan bir kaçının (değişik işkollarında) aynı sendika ağalarınca kurulduğu da olmuştur. 27 işkolunda kurulan bu kadar çok sendika yerine uluslararası sendika normlarına göre 16 işkolu kurulması, bazı sendikacılarca 1960' lardan önce önerilmişti. Sendika ağaları, bazı sendikaların üye sayılarını sınırlı tutup, kendilerine karşı çok üyeli sendika olmanın avantajlarını kullanmalarını önleme isteğiyle buna karşı çıktılar. Yıllar ve yıllar geçtikten sonra ağaların ektiği zararlı otlar alabildiğine boy atınca, bugün o otlarla birlikte pekçok işçi hakkını ve özgürlüğünü de yok etmede sakınca bulmadılar.

SENDİKA AĞALIĞI'NIN TANIMI

Sendika ağalarını, işçiler de, sendikalar dışında olup bu konularla ilgilenenler de bilir. Sendikacılık hareketlerini dışarıdan görenler ağaları şöyle suçlarlar:

a) Sendika ağaları işçileri sömürürler,
b) İşçileri, kendi siyasal görüşleri doğrultusunda kullanırlar, bunu başaramazlarsa baskıya başvurur, amaçlarına varmak için ne mümkünse yaparlar,
c) Toplu sözleşme yapma ve grev ilân etme gibi durumlarda işçilerin çıkarlarını gözetmezler, idcolojik amaçlı öneriler yapar, grevi zorunlu hale getirirler,
d) Kongrelerde yeniden yönetime geçmek için delegeleri çok önceden ayarlar, sınırlar, ağızlarına bir parmak bal sürer ve her kongrede *Sendika Başkanı* seçilirler.

Sendikalarda birleşen işçiler de sendika ağalarından şikâyetçidir. İşçilere bakılırsa sendika ağalarının tutumları şöyledir:

a) Ağalar tabandan kopar, işçilerle ilgilenmez, sendika temsilcilerini bile altı ayda bir görürler. Sendikaya giden işçi, Başkanın yanına çıkamaz, sıradan bir memurla görüşüp gitmek zorunda kalır.
b) Sendika ağası, işine geç gelir, sabahleyin saat 8.00'de işbaşı yaptığı yılları unutur, saat 10.00'da, 10.30'da makamına oturduğu vakit, önemli bir toplantıdan *gelmiş* yalanını kolayca söyler.
c) Sık sık sendika hesabına yabancı sendikacıları davet eder, onlara sendika parasından armağanlar verir, yedirir, içirir. Onlar da bir süre sonra kendisini memleketlerine davet eder, onlara sendika parasından yine armağanlar götürür. Gezer, yer, içer, döner. Bu geziden edindiği bilgileri ne bir raporla üyelerine iletir; ne de alıp geldiği hediyeleri sendikadakilere gösterir. Çoğu kendisine kalır, sendikaların flamaları, broşürleri, rozetleri ise sendikaya bırakılır.

d) Benzer gezileri yurt içinde de yapar, bütün giderler sendika kasasından çıkar. Uğradığı illerde, ilçelerde sendikacılar ağa onuruna yemek verir, gece eğlenceleri düzenler. Ağa'dan beklenen; yurt dışına *eğitim* için gönderilmeyi sağlamadır.

Sendika ağaları bunlar; ama bunlar nasıl ortaya çıktı? Şimdi 1960 sonrasına bir gözatalım:

1960 Anayasası, geçmişin deneyimlerinden, toplumun istemlerinden, uygarlığın vardığı aşamalardan yararlanarak sosyal sınıflar arasında denge yaratmayı amaç bildi ve özgürlükçü, katılımcı bir nitelik kazandı; halkımızca da onaylandı. Türk-İş Konfederasyonu, *Anayasaya Evet* denmesi için kampanya açtı, ve iyi etti. Anayasaya göre işçi ve işveren sendikaları toplu sözleşmeler yapabilecek, anlaşamazlarsa greve başvurabileceklerdi. Sendikalar, 1947'de çıkarılan Sendikalar Yasası gibi cimri bir anlayışın içine hapsolunmayacak, siyasetle ilgilenebileceklerdi. Ama parti adı alamayacak, partilere yardım edemeyecek, onlardan da yardım göremeyeceklerdi.

Asıl önemlisi Anayasa *Sosyal Devlet* ilkesini getirdi, ekonomik ve sosyal haklar bölümünde işçilere ileri nitelikte menfaatler gözetti. İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş, 1952'den 1960'a gelinceye kadar süren bütün Genel Kurullarında Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na katılma kararı verdiği halde, o dönemdeki yasada bu kararın uygulanması ancak Bakanlar Kurulu'nun onayı ve kararıyla mümkündü. Mümkündü ama, Bakanlar Kurulu, 1960 Mayısı'na kadar Türk-İş'e, ya da bir başka sendikaya, yabancı bir meslek örgütüne katılma izni vermedi. İşçilerin eğitimi için ABD ile anlaşma yapan hükümet, bu eğitimi İş ve İşçi Bulma Kurumu'yla ortaklaşa yürüttü.

1960'da 27 Mayıs hareketi olduktan sonra Türk-İş'in yönetimi değişti. CHP'li bilinenler yönetimde yer aldı. Ötedenberi bunlar, bazı yabancı sendikacıların

Türk-İş'in kurulmasını, kurulduktan sonra bu konfederasyona paraca yardım yapmak istediklerini biliyorlardı. Bu sendikacılar ve onların bağlı oldukları yabancı örgütlerde görevli uzmanlar 27 Mayıs'tan sonra Türk-İş'le çok yakın ilişki kurdular. Bunun niteliğini ve sonucunu Türk-İş'in Raporundan birkaç satır aktararak belirtelim:

«Önümüzdeki çalışma devresinde, eğitim için geniş çapta hazırlanan projelerimizin fiiliyata inkılâp ettiğini yakın günlerde göreceksiniz. AİD teşkilatıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun müştereken tertiplediği eğitim projesini bundan böyle Türk-İş başlıbaşına yürütecektir. AİD mensuplarının, eğitim uzmanlarının, ilim adamlarımızın tecrübelerinden ve teşkilatımızın yardımlarından istifade etmeyi ön plâna almış bulunuyoruz.» (15 Ocak 1962)

Türk-İş Başkanı, Temsilciler Meclisi'ni açış konuşmasında da, şunu açıkladı:

«Üç gün devam eden Genel Kurulumuzun uykusuz geçen son gecesinin sabahında, deruhte ettiğim şerefli vazifeyi devralmak üzere geldiğim binada, Kongreye iştirak eden İCFTU temsilcileriyle yaptığımız ilk görüşme şu idi: «Devletten, hükümetten ve işverenden teberrü almayan sendika hür, müstakil ve muhtardırlar.» demişlerdir. (15.1.1962, İşçi Sigortaları Kurumu Salonu).

Bu anlayışa karşın o yıl OECD örgütü, 1962'nin ilk üç ayında Türkiye çapında iki, bölge çapında üç seminerden başka, yedi işkolunda Türkiye çapında iki, bölge çapında üç seminer için 1961 yılından kalan programının devamını yerine getirdi ve masraflarını karşıladı. İCA örgütü de, önceleri İş ve İşçi Bulma Kurumu'yla birlikte yaptıkları eğitim çalışmalarını TÜRK-İŞ aracılığıyla yapmaya karar verdi. Sonradan AİD adını alan İCA'nın yardımları 1 Ocak 1962 yılından başlayarak Türk-İş'e aktı. 1962-1965 programına göre AİD, ilk olarak 900 sendikacının yetiştirilmesini amaçladı. Türk hükümeti, 1962 yılının ilk 6 ayı için Karşılık Paralar'ından

22.500, Bütçeden 12.500 dolar vermeyi kabul etti. 1962 mali yılı için Hükümet 30.000 dolar vereceğini bildirdi. İCFTU da, Türk-İş Bölge Temsilcilikleri kursun diye 40.000 dolar, seminerler için 15.000 dolar, taşıt alınması için 4.000 dolar ayırdı Türk-İş'e...

Bilindiği gibi AİD, Amerikan Hükümetinin kurduğu Milletlerarası Kalkınma Ajansı'nın kısaltılmış adıdır. ABD Hükümeti, Türk-İş'e 1963 sonuna kadar 1 milyon 605 bin 337 lira verdi. 1964 ve 1965 yılları için de 2 milyon 631 bin 700 lira ödedi. Türk-İş OECD'den, yani Uluslararası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütünden de yardımlar aldı. Bu yardımı alırken İCFTU delegesinin, Türk-İş Başkanına söylediği *«Hür sendika, hükümetlerden, devletlerden ve işverenlerden para yardımı almaz»* tavsiyesi ne kadar da yerine getirilmişti!!... O kadar ki, 1964 ve 1965 yıllarında Türk-İş'in gelir bütçesi 9 milyon 182 bin 783 lira 71 kuruş tutuyordu. Bunun içinde Türk-İş Konfederasyonuna üye sendikalar ve federasyonlardan aldığı üyelik aidatı toplamı 1 milyon 948 bin 29 lira 80 kuruştu. Ve Türk-İş, AKİS Dergisine göre *kökü dışarıda teşekküldü (19 Mart 1966, Sayı 613).*

Durum her yıl artan bir ölçüde dış yardımların akışıyla sürüyor. Ağaların ücret, otomobil, fiyaka, lüks yaşayış açısından bir sıkıntıları olmasa gerek; ama, işverenler, sendika ağalarıyla değil, işçilerle her gün yüzyüzedir. Onların sıkıntılarını, isteklerini, hatta işçiler arasındaki *gevezelerden* duydukları mücadele azimlerini öğreniyor baskılarını arttırıyorlar. Hele grev hakkının yasalaşacağı günler yaklaşınca işveren baskısı, bu hakka karşıtlıkları, alabildiğine arttı. Ama, Türk-İş'ten önce Uluslararası Petrol İşçileri Federasyonuna üye olmayı başaran Petrol-İş Başkanı'nın sendikacılık anlayışı da artık şu hale geldi:

«Hiçbir sermaye düşmanlığı taşımadığımız halde millet hazinesini ve halk imkânlarını soymaya hazır bir gru-

ba asla boyun eğmeyeceğimizi söylemeliyim. Sendikala-ra karşı cephe almış işverenlerimiz, grev tasarısına karşı göstermiş oldukları tepki ile bizzat sınıf mücadelesini körüklemektedirler. Biz sendikacılar bu mücadeleye katılmayacağız.» (30.7.1962, Petrol-İş'in görüşü).

Bir eli yağda, bir eli balda sendikacılığın yaygınlaştığı 1962 ve sonrasında, 1947'de kurulan sendikalarda görev alanların sayısı beşi, onu geçmedi. Çünkü onlar, sendikada görev aldıkları için işten çıkarıldılar, hak aradı diye *yabancı ideoloji* ile suçlandılar, hakaret gördüler, dövüldüler, mahkemelere verildiler. 1947-1952 arasında en ufak bir koruyucu yasadan yoksun sendikacılar, işçiye hizmet etmek için her çileye göğüs gerdiler. Ve Türk-İş'i kurduktan sonra, onun yaşaması için az uğraş vermediler. 1952 İzmir, 1953 İstanbul, Kasım 1953 İstanbul, Haziran 1957 Ankara kongrelerinde hem kendi aralarındaki çelişkileri, hem de hükümetlerle anlaşmazlıkları, particilikle mücadeleyi çözümlemek için az emek vermediler. İşçi Federasyonlarını, bölge birliklerini mahkeme kararıyla kapatan çalışma bakanlarına karşı, hiçbir parti ayrımı, örgüt farkı gözetmeden hep birlikte eleştiri yapan Türk-İş üyeleri, dar bütçelerinden bu Konfederasyonu yaşatmak için neler yapmadılar... Ama bir gün geldi ki, Türk-İş Başkanı, ne kendi sendikacılık tarihini, ne Kasımpaşa Tersane İşçileri Grevini hatırlamadan, 1908'de hakları için büyük mücadeleler veren sendikaları var saymadan, Amele Teali Cemiyeti'nin uğraşlarına değer vermeden Türkiye'de sendikacılık tarihini 1947'de başlattı. Bunun sonucu olarak da *«Batı dünyası işçisinin bir asır kadar önce uzun, karanlık ve kanlı mücadelelerden sonra erdiği bu haklar (sendika kurma, grev yapma, toplu sözleşme imzalama hakları) memleketimizde sendikacılığın doğuşundan 17 sene sonra Türk işçilerine tanınmıştır. Batının geçirdiği kötü merhaleleri geçirmemek suretiyle...»* dedi *(24 Temmuz 1964).*

Ve sendikacılık anlayışını özetledi:

«Parolamız sermayeye kazandırmak ve meydana gelecek eserden işçinin emeğinin değerini almaktır.

«Yüksek huzurlarınızdan ayrılmadan önce önemli bulduğumuz bir olayı değişen zihniyet bakımından da ifade etmeden geçemeyeceğim. Adana'da özel sektörle 6.000 işçi adına imzalanan toplu iş sözleşmesi töreninde 2.500 işçi çalıştıran bir işverenimiz '24 Temmuz'u neden İşçi Bayramı ilân ettiniz, 24 Temmuz sermayenin de bayramıdır' buyurmuşlardır. Aslında İşçi Bayramı'nın felsefesinde, işverenimizin arzusu yatmaktadır.» (a.g.k.)

1962 DOĞUMLU SENDİKA AĞALARI VE DEVLETÇİLİK

1947'de sendika hareketine katılanlarda, 1950'den sonra çok partili parlamentonun çekiciliğine kapılanlarda, 1960 Kurucu Meclisinde işçileri temsil eden 6 kişide, yeni Anayasa'dan sonraki ilk seçimde Meclise ancak girebilen iki sendikacıda, ne yapıp yapıp, mutlaka Meclise girebilme ihtirası, önlenemez bir tutku halini aldı. Ama, partilerin sendikacılara listelerinde yer vermelerinin azlığı hayal kırıklığı yarattı. Fakat sendikaların uluslararası federasyonlara üye olması, dış yardımın başlaması, Türk-İş'in, özellikle Birleşik Amerika'ya uzun süreli sendikacı göndermesi, milletvekili heveslilerinin bir bölümünü Meclis'te değil de sendikalarda yer kapmaya yöneltti. Zaten AİD yardımları da sendikacıları, bu örgütlerin başına geçmeyi, buralarda özel teşebbüscü, parti cilikten uzak, sınıf bilincine yabancı olarak yetiştirmeyi amaçlıyordu. Böylece sendika ağalığı 1962 doğumlu olarak sosyal yapıda yerini aldı. Ağalar da çiftlik ağasını andıran biçimde sendikalarını yönettiler. Ama, herşe-

ye karşın, işçilerin hakları ve hürriyetleri için ağaların sendikalarında mücadele veren, hakları ve hürriyetleri savunanlar yine de az değildi.

Bu aşamada bilgisinden, uzmanlığından, teknik yeteneğinden yararlandıkları aydınlar da sendikalarda çalışmaya başladı. *Çalışma Meclisi* 1962'de Çalışma Bakanlığınca toplantıya davet edildi, komisyonlarda sendikacılar da yer aldı. Türk-İş Başkanı 5. Komisyonda kabul edilen rapordaki şu bölümü de kabul etti:

«... Edinilen tecrübelere istinaden, devletin ancak hususi sektör tarafından başarılamayacak kadar büyük teşebbüsleri ele alması veya bunlara iştirak etmesi temenni olunur. Bunun dışında memleketimizde salim ve sıhhatli bir endüstri gelişmesi bekleniyorsa, bu hadisenin ancak, Devletin mevzuat ve mükellefiyet bakımından asgari müdahalesi ve en geniş kolaylıkların gösterilmesiyle sağlanabileceği görüşünde bulunuyoruz.»

Seyfi Demirsoy, Rahmi Şahin, Dervişe Koç, Haydar Gür ve İsmet Uygun'un katıldığı komisyonda yer alan bu bölüm *(26.1.1962)* Çalışma Meclisi'nde bilinçli işçilerin geniş ve sert tepkisine yolaçtı. Sonuçta, rapordan çıkarıldı ama, rapora katılan sendikacılar, bir hayli üzüntü duydu. Ama 1962 doğumlu sendika ağalarının sendikacılık anlayışları yumuşuyor, eski idealistliğini yitiriyor, *«dünya sendikacılık hareketinin sert ve sabırsız davranışlarının aksine, bugünkü (o günkü-K.S.) Türk sendikacılık hareketi ve onun başında bulunan liderleri mücadelelerini büyük bir soğukkanlılık içinde ve toplum çıkarlarını bağdaştırarak sürdürüyordu.» (Halil Tunç, Akis dergisi, 29 Ağustos 1965).*

Devletçiliğin gereği olarak Devlet Plânlama Teşkilatı kurulmuş, İktisadi Plânlama Teşkilatı Başkanlığına da Attila Karaosmanoğlu atanmıştı. Ağalar, bu uzmanı ekonomi danışmanı ve araştırma bürosu başkanı olarak TÜRK-İŞ'e almada yarar gördü *(Kasım 1962)*. Ayrıca

işçilerin dert ve davalarını kamuoyuna duyurmak için bir basın bürosu kuruldu, büronun başına da değerli gazeteci İlhami Soysal getirildi *(Kasım 1962).*

Karaosmanoğlu, Meclise sunulan 5 Yıllık Kalkınma Planı'ndaki aksaklıkları içeren bir raporu, Türk-İş Başkanı Demirsoy'a verdi. O da yaptığı basın toplantısında *(5 Kasım 1962)* eleştirilerini sıraladı. Bu arada şunları da belirtti:

«Anayasası sosyal adalet hedefine yönelmiş bir memlekette icrayı hükümet edenlerin vergileme güçlüğü gibi bazı suni ve gayri ciddi sebeplerle toprak ağalarını, mirasyedileri, büyük kârlar sağlayan ithalatçıları vergilendirmeyip, işçilerin ve diğer ücretlilerin hayat şartlarını güçleştirecek kaynaklardan gelir sağlamaya çalışmaları acıdır.»

Demirsoy'un belirttiği ve İlhami Soysal'ın notlarından yararlandığı bir konu da şu oldu:

«Sanayicilerin işçilerden kestikleri ve devlete yatırmaları gerekirken, yatırmadıkları vergi borçları bir kalemde beş yıl tecil edilirken ve parlamento, bu yoldaki kanunu bir yıldırım süratiyle kabul edip yürürlüğe koyarken, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt kanun tasarısı komisyonlarda daha başlangıç maddeleri bile görüşülmeden beklemektedir.»

Ne var ki, Türk-İş'in yakın çevresi, bu gelişmeden memnun değildi ve Arif Gelen, Nejat Erder, Attila Sönmez, İlhami Soysal gibi değerleri Türk-İş'ten ayırmak için, klasik bir oyun tezgâhlandığı iddia edildi: Bir görevli, âmiri bulunan Arif Gelen'den habersiz işten çıkarılacak. Uzmanlar bunu *onur meselesi* yapacaklar, ayrılmaya başlayacaklar. Sanırım, bu plân ve bu oyun Genel Sekreterce sahneye konuldu ve uzmanlar da ayrılmayı kişiliklerine uygun buldular.

Aslında kendilerine göre *ilkeler* saptayan bir kısım sendika ağaları bu tür uygulamaları sendikalarında da

yaptılar. Sendikalarda çalışmalarına karar verilen uzman ve aydınlar, ya ağaların görüşlerine göre yazacak, çizecek, konuşacaktı, ya da ağaların o uzmanlarla, aydınlarla çalışmaları *imkânsız hale gelecekti.* Nitekim önemli bir sendikada çalışan bir uzmana *(Kâni Şengün'e)* sendika yöneticileri şunu bildirdiler:

«Fikirlerinizin ve politikanızın, sendikamız ve bağlı bulunduğumuz Türk-İş'in amaç ve ilkelerine aykırı oluşu ve müteaddit ikazlara rağmen bu tutumunuzu değiştirmemeniz yüzünden, sendikamız bünyesindeki çalışmanız imkânsız hale gelmiştir... kanuni haklarınızı almak üzere muhasebeye müracaatınızı...» (24.4.1968, I-c 205).

1968'de devletçilik anlayışı değişti Türk-İş'in; ilerledi, gerçeklere dayanır oldu: «*Devletleştirme bellibaşlı ihracat ve ithalat kalemlerinde yapılmalıdır.*» ve de şu görüşü açıkladı: *«Dış ticarette özel teşebbüs, üreticinin sömürülmesine, ticaret hadlerinin aleyhimize dönmesine, pahalı ithalata, döviz ve sermaye kaçakçılığına yolaçmaktadır.» (Türk-İş Çalışma Raporu, 1968, Sf. 106).*

Sonunda Türk-İş, şu kanıya varmak zorunda kaldı: *«İşverenlerin aşırı kâr hırslarından vazgeçmemeleri, milli gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmemesi, ciddi bir vergi reformunun gerçekleştirilememesi, huzursuzluğun başlıca kaynağıdır.» (Mayıs 1982, Türk-İş'in Kongre Raporu, Sf. 127).*

SENDİKA AĞALARININ DAYANDIĞI İKİ YASA

1962'de Türk-İş'in dış yardıma açık olmasını sağlayan Sendikalar Yasasının sayısı 274, ağalığın kaynağını oluşturan toplu sözleşmeyi kişisel çıkar yapma, başlayan grevleri *satmaya* da olanak veren yasanın sayısı 275'ti.

Daha bu yasaların uygulanması ve ağalığın yaygınlaşması söz konusu değilken Türk-İş, batı dünyasının, üyesi bulunduğu ICFTU'nun kutladığı 1 Mayıs'ı bırakarak 24 Temmuz gününü, bu iki yasanın Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girme gününü *İşçi Bayramı* ilân etti.

Ancak 275 sayılı yasada işverenlerin lokavt yapmasına da olanak tanımıyordu. Oysa Anayasa, lokavt'ı bir sosyal hak olarak tanımamıştı. Bu nedenle 24 Temmuz'un *İşçi Bayramı* sayılması, bazı işçi çevrelerinde eleştirildi.

Nitekim, işverenlerin yaygın lokavt'a başvurmaları üzerine 24 Temmuz İşçi Bayramı'nın kutlanmadığı yıl da oldu. Aslında, bu yasaların eksik yanları vardı, ama, mahkemelerden alınacak kararlarla yasa boşlukları giderilebilirdi. Güçlü işverenlerin ve hukukçularının uğraşları, giderek bu yasaları geriye götürdü. Sendika ağalarının toplu sözleşme yapmak için sahte üye edinmeye ağırlık vermeleri, işyerlerinde pekçok huzursuzluğu kamçıladı. Grevleri yasal olarak ilân eden sendikaların, yasal olarak grev gözcüleri koymaları, grevdeki işyerinden işverenin mal çıkarmaması temel ilkesi, bazı hallerde işverenlerce hiçe sayıldı; yasal haklarını koruyan ve kullanan işçilere tabanca çekildi, kurşunlanan grevciler, ölen sendikacılar oldu. Bunların sorumluları yasalara aykırı işlem yapanlar olduğu halde, bir kısım basın, sendikacıları suçlamaya önem verdi. Haber başlıkları öylesine konuldu ki, göze çarpan; işçilerin anarşik davranışlarda bulunduğu oldu. Oysa, anarşiyi işçi sendikaları değil, işçi haklarına karşıtlıklarını daha tasarıyken açıklayan işveren kesiminde yer alan bazı haris işveren vekilleri, ya da bunların yönünde olanlar yaratıyordu. Nitekim III. Çalışma Meclisi'nde Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, işçilere grev ve toplu sözleşme haklarının yakında verileceğini, sosyal adalete olan inancını belirten konuşmasından sonra işveren kesimi adına sözalan Dr. Şahap Kocatopçu, niyetlerini üstü kapalı da olsa şöyle açıkladı:

«Batı âleminin sosyal gelişmesini incelediğimiz zaman 19. yüzyıl ortalarından itibaren işçiler tarafından sosyal haklar için gittikçe artan talepler karşısında işverenin devamlı direnmesi dolayısıyla, bugünkü dengeye bir asırdan fazla bir zamanda erişildiğini görürüz. Bugün hâlâ birçok memleketlerde sosyal adalet tam bir âhenk içinde geliştirilmeye çalışılırken, diğer memleketlerde Sayın Bakanın gayet güzel belirttiği gibi dirhem dirhem dağıtılmaktadır. Biz bugün yaşadığımız şartları gözönünde tutarak ve yukarıda açıklamaya çalıştığımız sebeplerle şunu tavsiye ediyorum: Avrupa'nın yüz yılda sağladığını işçimiz bir günde beklemek, işverenimiz de yüz yıl beklemek yoluna sapmamalıdır. Kısa bir zamanda mükemmel bir şekilde teşkilatlanan işçi kardeşlerimiz yanında işverenlerin aynı şekilde teşkilatlanmamıza gayret etmesi çalışma hayatımıza vermeye başladığımız önemin arttığına bir işarettir.» (27.1.1962, Ankara).

İşveren sendikaları öylesine güçlendi, öylesine sağlam bir dayanışma fonu kurdular ki, gerektiğinde Türkiye'nin en büyük işçi sendikalarından Maden-İş'i, Teksif'i sayısız güçlüklerle karşı karşıya bıraktılar. Sözlerini geçirdikleri mebuslarla isteklerini gerçekleştirmeyi bildiler, sonunda 1982 Anayasa tasarısından önce tüm işçi haklarına karşı olduklarını açıkladılar, bunlara karşı bir kamuoyu tepkisi de sağlanamayacağı için *olanlar oldu...*

Yürürlüğe giren yasalardan sonra, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Halit Narin, açıkladı: *«20 yıldır biz ağladık, onlar güldü»... (23.2.1983)* Şimdi sıra, Türkiye gelirinin kâr, faiz ve rant olarak 1979'da yüzde 66,25'ini alan, bu payı gittikçe artıran nüfusun pek düşük bir bölümündeki nazeninlerin gülmesine geliyordu. Sanki, ağladıkları görülmüş gibi...

Sendika ağalığının dayanağı olan iki yasa, işveren kesiminin uğraşlarıyla amacından çarptırıldı, daha önce yayınladığı günü *işçi bayramı* yapanların da kıvançla be-

lirttikleri gibi, 24 Temmuz yasaları, işverenlerce de bayram edecekleri duruma getirildi. Gerçek şuydu ki, bu yasalar yozlaştırıldıkça, işçi sendikaları ağalığı yaygınlaştı. Sendika üyelerini çok gösterme yarışı, geliri artırma amacından kaynaklandığı için, işçiler ne yazık ki, pek de seslerini çıkaramadılar, çıkarıp mücadele edecek ne vakit buldular, ne olanak...

İşkolunda çoğunluk sağlayan bir sendikanın, bir işyerinde azınlıkta kalması, hiç önemli değildi. Çünkü *işkolu seviyesinde çoğunluğa sahip bir sendikanın sözleşme yapacağı işyerinde ayrıca çoğunluğa sahip olması şart değildi* (Yargıtay kararı E. 2639, K. 16).

Bir sendikanın toplu iş sözleşmesi yapmak istediği işyerinde işçilerin çoğunluğunu üye yapmadığı biliniyordu. Bir sendika buna itiraz etti. Ama, itiraz eden sendikanın da işyerinde çoğunluğu olmadığı için, yetkisiz sendika, işyerinde işverenle güzelce anlaşıp sözleşme imzaladı, sendika ağalarının üç yıllık geçimi sağlandı. Denebilir ki, 275 sayılı yasaya göre düzenlenen toplu iş sözleşmesi mekanizması içinde, sözleşme yapma yetkisi almak sendika ağaları için açık ve verimli bir kapı idi. Örneğin:

1 — İşyerlerinde çalışan işçilerin iradesi dışında, istemedikleri, üye olmadıkları bir sendika, pekâlâ işverenle toplu sözleşme yapabilir.

2 — İşçileri üyeymiş gibi gösterme yollarında yapılan yolsuzluklara bazı noterler de aracı olabilir, bazı bölge çalışma müdürlükleri de, bilmeyerek sahte üye fişlerini, gerçek işçi giriş fişiymiş gibi kabul edebilir.

Bu konuyu, şöylece daha açıklığa kavuşturalım:

Sendika ağalarının, işçilerin sırtından yüzbinler, hatta milyonlar vurabilmelerinde en etken yol sahte üye giriş fişidir. Sahte üye olma fişi düzenleyen ağalar, bazı bürokratik engelleri aşmayı da bilmişlerdir. Sonra düzmece

kâğıtlarla kendilerini yasaya göre *sözleşme yapmaya yetkili* sendika durumuna getirmeyi başarmışlardır. Üyesiz sendika *resmen* YETKİ alınca, *işverenin lütfettiği işçilere zammı içeren, öğle yemeğinde salata vermeyi de kabul eden hayırsever işverenle sendikamızı taraflar olarak gösteren* toplu sözleşmeyi imzalayan ağalar oldu. İşçiler, çaresiz üç yıl bu sözleşmeye bağlandı. Sendika, bu kez, sahte üyelik fişlerini yok edip, işçilere yeni fiş imzalattı, bunu imzalamayanlar ücret zamlarını alamayacaktı. Sözleşme imzalandıktan sonra işçilere imza ettirilen üye giriş fişleri, sahtelerinin yerine geçince de, işçilerin önceleri üye oldukları sendikanın açtığı ceza davası sonuçsuz kaldı.

Böylece sendika ağalığını besleyen 275 sayılı yasa, Anayasa'da 42. maddede yer alan ve işçilerin insanca yaşaması, çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirler ile çalışanları koruma görevinin verildiği devlet, bu çarpık gidiş yüzünden sendika ağalarını koruma durumunda kaldı.

Sendika ağalarının, imza sahtekârlığı en geniş boyutuyla Karabük Demir Çelik Fabrikasında oynanmak istendi. 1967, partizanlıkla sendika ağalığının birleştiğinin de görüldüğü bir yıldı. (A) sendikası, Karabük'teki Demir Çelik fabrikasında çalışan işçilerin büyük çoğunluğunu üye yapmıştı. (A) sendikasının toplu sözleşme çağrısı için yasal süre yaklaşınca işverenle *karşılıklı saygı içinde memleketin yüksek menfaatlerini koruyan bir avuç kişiye* akıl verildi. *(A) sendikasının Şube binasındaki bütün üye giriş fişlerini kaçırın, hemen yeni bir sendika kurun, sizinle toplu sözleşme yapalım, siz de kazanın, biz de yıkıcı sendikadan kurtulalım.*

Ve (A) sendikasının şubesindeki birkaç yönetici, birkaç işçiyle birleşip, söyleneni yerine getirdi. Hemen (B) sendikası da kuruldu. Bu kez Karabük Demir Çelik işçilerine oynanmak istenen oyunu ayrıntıları ile öğrenen (A)

sendikası, gereken önlemleri aldı, 8215 işçiden *6570'ini* 1967 sonuna kadar üye yapmayı başardı. Ama (B) sendikası, kendi sendikasına üye olanların sayısını *8015* diye gösterdi. Bölge Çalışma Müdürlüğü'nü temsil eden iki müfettiş, (B) sendikasının üyesinin daha çok olduğuna dair rapor yazdı. Bu rapor, işçilerin tepkisine neden oldu, en az 5.000 işçi (A) sendikasına başvurdu ve *biz senin sendikana üyeyiz* dediler. Bunlardan *4058*'i de Noter aracılığıyla (B) sendikasına istifa dilekçesini gönderdi, yasa açısından usul buydu. Bölge Çalışma Müdürlüğü, *ben müfettişlerimin raporuna inanırım* diyerek, sahte üye giriş fişi düzenleyen (B) sendikasına toplu iş sözleşmesi yapma yetkisini verdi. (A) sendikası Karabük İş Mahkemesinde bu karara itiraz etti. Mahkeme, incelemeden sonra (A) sendikasını haklı buldu.

Yapılan inceleme şunları açıkladı:

1 — (B) sendikası, yasa gereği tutması zorunlu Noter onaylı üye giriş defterine sahip değildi.

2 — (B) sendikasının, (A) sendikasına gönderdiği 684 işçinin istifa ettiğini bildiren dilekçelerde adı, soyadı yazılı olanlardan 384'ü, hiçbir vakit (A) sendikasına üye olmamıştı.

3 — İstifa ettikleri bildirilenlerin dilekçelerinin Temmuz 1965 tarihini taşıdığı, sonradan pişman olarak Kasım ve Aralık 1965'te yeniden (A) sendikasına üye oldukları,

4 — (A) sendikasından *istifa ediyorum* diye gönderilen 11 kâğıtta, hiç kimsenin adı, soyadı, işçilik sıfatı ve işyeri yazılmamıştı.

(A) sendikası, sahtecilik yapanlar, sendikanın demirbaşlarını çalan ve kendi üzerlerine geçirenler hakkında davalar açtı. Fakat partizanlıkla sendika ağalığının birleşimi sonucu, girişilen bu gangsterce oyunda rol almayı kabul edenleri iktidar 1965 sonlarında yayınlanacak olan af yasası içine almayı başardı.

Bir örnek daha verip *sahtecilikle* beslenen sendika ağalığının yüzüne yine ışık serpelim:

Lâstik, kauçuk işkolunda (C) sendikası 1968 yılında işkolu düzeyinde toplu sözleşme yapma yetkisi için gereken çağrıyı yaptı. Bir noter de bu sendikanın 10.876 üyesinin bulunduğunu saptadı. Ama, (C) sendikasının değil, (D) sendikası olarak kendisinin işkolunda üye çoğunluğunu temsil ettiğini, 12.869 üyesinin bulunduğunu iddia etti ve Bölge Çalışma Müdürlüğü, bu sendikaya işkolunda sözleşme yapma yetkisi verdi. İstanbul'daki *DL Fabrikası* işçileri, kendilerini temsil etmeyen bir sendikanın, sözleşme yapmasına boyun eğmeyeceklerini açıkladılar. Bir yargıç gözetiminde işçilerin hangi sendikaya üye olduklarının saptanmasını (geçerli deyime göre o işyerinde referandum yapılmasını) istediler. İstek uygun görüldü, 8 Temmuz 1968 günü (DL fabrikasında) gizli oyla işçiler hangi sendikaya üye olduklarını belirttiler. Sonuç şöyle çıktı:

C sendikasını isteyenler 930 işçi.

D sendikasını isteyenler 6 işçi.

Hiçbir sendikaya üye olmadıklarını açıklayanlar 9 işçi.

Boş oy kullanan 1 işçi.

C ve D sendikalarına da üye olduklarını bildirenler 2 kişi.

İşçi Sendikası diye oy verenler 2 kişi..

Anlaşıldı ki, *Bölge Müdürlüklerinden yetki alan* bazı sendikalar, hileli bildirimlerle bunu sağlıyor ve sendika ağalığını sürdürmek için bazı oyunlara başvurmaktan kaçınmıyor. Sendika ağalığı da yetki almak ve işçiler adına anlaştığı işverenle sözleşme imzalayıp ceplerini doldurup keyfine bakmak yolunu açık tutan 275 sayılı yasayı da savunuyor, Bölge Çalışma Müdürlüklerinin ilke kararını da *Haklı* diye alkışlıyor. Çünkü Bölge Çalışma Müdürlükleri şu kanıda: *İşçilerin sendikaya üye giriş fişlerinin sahte olduğu yolundaki iddialar, sözleşme yetkisi verme*

prosedürü içinde, incelenemez. Bu konuda sendikalar, mahkemelerde sahte evrak düzenleme savıyla karşılarındaki sendikacılar aleyhine dava ikame edebilirler.»

İş Mahkemeleri de *sahte giriş fişleri* düzenleyenler hakkında herhangi bir işlem yapamıyor, bunu, mahkeme olarak yetkisi dışında biliyor. Konunun Asliye Ceza Mahkemelerini ilgilendirdiğini belirtiyor. Asliye Ceza Mahkemelerinde davalar yıllarca sürdüğü için, sözleşme yapıldıktan sonra sahte evrak, sahte üye fişleri, bu süre içinde şu, ya da bu tür oyunla hakiki üyelik fişiyle değiştiriliyor ve suç belgeleri yok ediliyor. Sendika ağaları da saltanatlarını sürdürüyor.

SENDİKA AĞALARI'NIN YAŞAMLARI

Her yiğidin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi, her sendika ağasının da ayrı bir ağalık yaşamı vardı; gösterişe düşkün olanı, sendika binasını teşkil eden üç, dört odayı ayrı ayrı süsledi, püsledi, kendi odasına çifte telefonlar, ziller koydurdu. Özel bölmelerde *Bar Amerikan* gizlendi, odasındaki kitaplığa, Fransızca, İngilizce, Almanca sendikacılıkla ilgili kitaplar getirtti, birkaç Türkçe kitabı da ihmal etmedi. Biblolar, aplikler, yapanı belli olmayan peyzajlar, natürmort'lar küçük odanın tüm duvarlarını kapladı.

Öyle gösterişe değil, erkek olmanın icabına bakanlar sendika görevlilerini bayanlardan seçmeye özen gösterdi. Sarışını, esmeri, uzun boylusu, iyi giyineni olmalıydı. Yabancı dili çat-pat konuşan da bulunmalı, hele İngilizceyi anlayıp, birkaç sözü tercüme edecek çıkarsa hemen o alınmalıydı. Nitekim bu anlayıştaki sendika ağalarının kısa süre sonra aile ocakları dağıldı. Kendilerine göre bunlar gerekçelerini de hazırlamışlardı.

Bazıları, sadece *mangır* peşindeydi. Bir oda *sendika*

olmaya yeterdi, telefon, tek zorunlu iletişim aracıydı. İşverenler nasıl haber vereceklerdi, sözleşme imzası için. Ya da grevcilere ateş edecek babayiğidi *tedarik* için başka araç mı vardı? Bir oda, bir masa, masada bir telefon, yeğeni de ayak işleriyle görevlendirdi mi?... Tamam! Sendika ağalığının geliratı artık armut piş, ağza düş'tü..

Bu kapkaç sendika ağaları dışında, iktidarlarla daima *karşılıklı anlayış içinde* kalan ve demeçleri gazetelerde yer alan sendika ağaları, işyeri saymanlığınca toptan kesilen sendikalı işçilerin üyelik aidatını *Bankadaki hesaba* yatırtıyor, oradan gerektiği kadar *Çek'le* çekiyordu. Bu düzeye gelen sendika ağaları, inanç ve görüşlerinde *revizyon'u* zorunlu görüyorlardı. Dün, devletçiliğin hayranı idi, artık özel sektörün, karma ekonomi içinde ağırlığı olan bir kesim niteliğini korumasını öneriyordu. Dün, damarlarından akan kan, yerde altı ok'u çiziyordu; şimdi, *muhterem büyüğümüzün ifade buyurduğu gibi milli kalkınma, milletin elele, birlik ve beraberlik içinde, işçilerin çok çalışarak üretimden pay istemesi* ile sağlanabilirdi, buna Tanrının birliğine inandığı gibi inanıyordu.

Sigara içerken, fabrika müdürü geldiğinde sigaranın yanan bölümünü parmaklarıyla söndürüp, Müdür gidince tekrar yakanlar, şimdi sendika ağalığının olanaklarından yararlanıyor, purosunu yakıyor, bezik oynuyor, rakısını yudumlarken, kendine güvenin cümlelerini döktürüyordu:

«Meşru yollardan her türlü mücadele vasıtasına başvuracağız!»

«Türk sendika yöneticileri olarak, ben ve arkadaşlarım, bütün kanunların karşılıklı mesuliyetler ve imtiyazlar prensipleri üzerine kurulduğuna müdriktir.»

«Biz beğenmediğimiz icraatı tenkit ederiz. İkaz ederiz, ihtar ederiz. Ama, takdir ettiğimiz hareketlerin sahiplerini ayakta, ellerimiz patlayıncaya kadar alkışlamasını bilecek çapta kadirşinas insanlarız.»

Ve bu sendikacının Şubat 1964'teki bildirisinden bir

parça aktaralım, işleri nasıl ciddiyetle, titizlikle izlediğini ve başarılı sonuç aldığını, şimdi bu başarıyla nasıl rahat uyuduğunu *varsayalım:*

«Yetkilileri, enflasyonun kesin şekilde önlenmesi hususunda, birçok defa uyarmış olmamıza rağmen, fiyat yükselmelerinin endişe verici bir seviyeye eriştiğini üzüntüyle görmekteyiz.» Bunun belirtildiği tarihte, önceki iki yıl ortalaması (1962 - 1963) besin maddelerindeki artış %16'yı buluyordu. Sendikacının yetkilileri uyarısı, sendika ağalığının politikası gereği *uyarı* da kalıyordu, *rica* sınırını aşmıyordu.

Sendika ağalarından bazıları, *adamdan sayılmayı* çok önemsedi. Elçilik, Basın veya Çalışma Ataşelerinin kokteyl partilerine çağrılma, bazı kuruluşların yıldönümlerindeki şölenlere buyurmasının istenmesi onun göğsünü kabartıyordu. Ne var ki, hanımı, iki çocuğunun anası, içki içmiyordu, böyle yerlere gidecek kılık kıyafeti yoktu, alınsa da onları giymeyi kendi yaşamına yakıştıramıyordu. Oysa Sendika Ağası, eşini yanına alıp o partilerde yer alsa, kendisine gösterilen ilgiyi eşi de görse, eve döndüklerinde *gördün mü, ben neyim?* dese... Ama eşi, Nuh deyip Peygamber demeyen takımındandı: *«Hayır, içki içemem, öyle açık saçık entari giyemem!»* diyordu. Israr karşısında *«Efendi, bana günah işletemezsin, bak üstüme fazla gelme!»* diye diretiyor. *«Babam duysa içki içtiğimi, beni kör bıçakla keser, boğazıma kezzap akıtır, sen kayınpederini bilmiyon mu?»* yu ekliyordu.

Peki, sendika ağası ne yapmalıydı?

Bütün yaşamını sendika ağalığının gelirine bağlamıştı. Bay Dikran'ın işyerinde sözleşme yapıyordu, Hacı Recep'in oğlunun fabrikasında sözleşme imzalıyordu, Dayıoğulları'nın yeniden o *anarşistlerle* sözleşme yapmasını önlemek için, işçilerin ücret bordrosunu yarın, muhasebeden aldıracaktı, üç yeğeni ve bir de emmioğlu ile işçilerin imzalarını taklit edecekti. Bölgeye, (M..) sendikasının bil-

direceği üye sayısından daha çok üye adı verecek, sözleşme yetkisi aldıktan sonra, hazırlanan sözleşme taslağını hemen imzalayacak, 769 işçi adına hem sendika aidatının bir yıllığını, hem de yüzer lira tutan aylık ücret zammının üç aylığını, genel masrafın tutarı olan 300.000 lirayı da alacaktı. Böylece bir milyon lira önünde dururken Bölge Çalışma Müdürünün de katılacağı kokteyl partiye gitmemek olmazdı.

Orada boy göstermek, güç kanıtlamak, hava atmak vardı işin ucunda. Yeni gelmiş çalışma ataşeleriyle sohbet edecekti, onlarla yeni konbinezonlar kurabilirdi, geçen yıl sendikasının seminerine gelmeyen Mister B'nin bu tutumunu eleştireceği daha yetkili biriyle konuşabilirdi.

Bunca yoklukla geçen yıllarının hayat arkadaşı olan eşini boşayıp, şuraya buraya rahatlıkla götürebileceği biri lâzımdı ona. İçki de içebilen biriyle evlenmeliydi. Sekreterlerden o esmeri kendisine yakınlık gösteriyordu, ama sarışını ingilizce de biliyordu, sekreterlik kursunda öğrenmişti. Ama o evliydi. Onu kokteyl partilere götürmek için eşinden izin koparabilirdi.

Sendika ağasının aklına parlak bir fikir geldi:

Kocasını *görgü eğitimi* için altı aylığına Amerikaya gönderebilirdi. O vakit sekreter, kocası gelinceye kadar belki sendika ağasıyla oynaşır, koklaşırdı. Ona bir apartman katı bile alıp armağan edebilirdi..

Bir başka sendika ağası, acı günlerde akşam yemeğinde eşine iki kap yemek çıkarmak için saçını süpürge edip çalışan kadınını boşamaya karar verdi. Her gece eve geç gelmesini çekemeyen kadının bu yakınmasını bir türlü anlayamıyordu.

«Ben sendika başkanıyım, binbir tarakta bezim var, hep evi düşünemem, bütün işçilerimin evleri benim evim gibi zihnimde; onları müreffeh bir hayata kavuşturmak için didinirken, sen beni nerde kaldın? diye paylıyorsun!! Buna tahammül edemem artık» diyordu. Ve de üç erkek

çocuğunun anasını boşadı, bir taze ile evlendi. Ağalığın tadını çıkarmaya başladı.

Eşini feda edip sekreteriyle evlenen sendika ağası, nikâhtan sonra (boşadığı eski eşine inad) resimler çektiriyor, gazetelerde yer almasına çalışıyor, kasanın ağzını açıyordu.

Küçük sendika ağaları ise, ne yardan geçilir, ne serden hesabı, hem eşlerini boşamıyor, hem de sendika arabasıyla Bar'lara gidiyor, sabahlara kadar bar kadınlarına içki ısmarlayıp felekten bir gece çalıyorlardı. Evdeki çoluk çocuk ise: *Kimbilir hangi sendika toplantısında, işçilerin hakkını müdafaa ediyor diye* düşünüyor, baba (ya da koca) eve dönünce en sıcak ilgiyle karşılanıyordu. Uyuyan çocuklarını dişleri arasında meze artıkları kalmış ağzıyla öperken, birşeyler çıkarmamak için, midelerine söz geçirmeye çalışıyorlardı.

İDEALİST SENDİKACILARIN PEK AZI YÖNETİMDE

Aslında idealist sendikacılar, sendika ağalarından çoktu. Sevilirlerdi. Fakat bunlar sendika yönetimine gelemiyorlardı. Buna karşın yanyana bulundukları vakit hangisinin işçi temsilcisi, hangisinin işveren olduğu kolayca ayırt edilemeyen, giyim kuşamda usta, titiz, zevk sahibi sendikacılar bir hayli artmıştır. Saç traşları bile değişen, şoförünün açtığı özel arabadan inişinde, yürüyüşünde bir başka olan sendika ağalarının sayısı, iki elin parmakları kadardır. Bunları, öteki sendika ağaları bile özel toplantılarında söz konusu eder, taklitlerini yapar, arkadaşları da gülmekten kriz geçirirlerdi.

İstanbul'daki sendika ağalarının tutumluları vardır, hovardaları, içkicileri ve de *kibar*'ları.. Bakarsınız ağalardan biri Divan Oteli barında viskisini yudumlarken, bir

işveren hukuk danışmanıyla sendika konularını en ayrıntılarına kadar konuşur, viski kadehleri birkaç kez tazelendikten sonra para ödemeye vakit bulamadan başka bir yerin barına doğru yol almak üzere geceyarısı arabasına biner.

Daha genç yeni yetme bir sendika ağacığı, toplu sözleşme görüşmeleri sırasında tanıştığı daktilo sekreter bayanı kaşgöz arasında o gece Levent'teki bir restaurant'a davet etmiş, onu saat 19.00'da Holding'in ötesindeki otopark yerinden almış ve biraz Boğaz gezintisi, biraz Hacıosman Bayırı'ndan sonra söz verdiği lüks yerde yanyana oturarak fis-kosa başlamıştır. Bir hafta içinde birkaç kez süren bu fis-koslu, sevişmeli buluşma ve içki âleminden sonra sekreter hanımı evine bırakırken gece vardiyasından dönen iki işçi tarafından görülmüş, dedikodusu yapılmaya başlamıştı. Sonradan sendikanın önerdiği ücret zamlarından geriye çekilme sınırının Holding uzmanlarınca öğrenildiği anlaşılınca bunun dedikodusunu yapan iki işçi, işyerinde işyeri temsilcileri seçiminde, beklemedikleri bir yenilgiye uğramışlardı.

Sendika Ağalarının kimler olduklarını sendikacılar bilirler.

Sendika Ağalarının nasıl haksız kazanç elde ettiklerini işçiler çok iyi bilirler.

Sendika ağalarının hangilerinin *işveren dostu, değerli, bilgili, efendi, dürüst!* olduklarını ise işverenlerin en güçlüleri çok iyi takdir ederler. Bazılarına başarılı çalışmaları için işverenin *takdirlerini* anlatan pahalı kol saatleri armağan edişini namuslu işçiler *gavurun saatini takmaktan bile çekinmiyorlar* diye eleştirmişlerdir. Eleştirilenler ise bu armağanları *domuzdan kıl koparma* diye nitelemişlerdir.

Bir anlaşmayı öğrenir öğrenmez kanları tepelerine fırlayan binlerce işçinin kendi sendikalarının binasını tahrip ettikleri, anlaşmayı yapan sendikacının güvenlik kuvvetlerine sığınarak canını kurtardığı söylenir durur. Kırıkkale

işçileri, bu olayı yıllarca sonra hâlâ genç sendikacılara anlatırlar.

Bir grev sonrası yapılan anlaşmadan sonra hızla Çanakkaleyi terk eden sendika ağasına duyulan tepkiyi işçiler şöyle dile getirmişlerdi: «*Adamsa bir daha gelsin Çanakkale*'ye..»

Ve o sendika ağası, kimbilir kaç yıldır Çanakkale'nin adını bile anmamış, ama yükünü de tutmuştur.

SENDİKA AĞALARINDAKİ ÖNEMLİ DEĞİŞME

Sendika ağaları, yaşamları açısından işçilerden çok değişik bir düzeye *yükseldikleri* için iki önemli değişiklik geçirdiler. Birincisi *İşçi sınıfı* demeyi doğru bulmuyorlardı artık. İşçi sınıfı'nın yerini, Türk İşçi Hareketi aldı. Sonra işçilerin parti kurması, ya da işçilerin bir parti içinde birleşip iktidara gelmeyi amaçlaması... Olur şey değildi sendika ağaları için. Bundan vazgeçilmeliydi. Ama, yıllarca CHP'de, DP'de, AP'de, MHP'de, Kurucu Meclislerde milletvekili olmuşlardı, sosyal politika alanında, çalışma konularında partilerinin sözcülüğünü yapmışlardı. Fakat hayır, artık particilikten vazgeçilmeliydi. İşte, TİP kurulmuş, Türk-İş, bu partinin feshedilmesine çalışmış, Çalışanlar Partisi'ni kuracağını açıklamış, ama TİP kendini feshetmeyince Çalışanlar Partisi'ne de gerek kalmamıştı. Bu kez TİP'i suçlayıcı mitingler yapma, demeçler verme görevini üstlenmişti, ama bunun da sonucu alınmamıştı pek. TİP, 15 milletvekili sokmuştu Meclise.

1980 sonrasında yeniden demokrasiye geçiş takvimi işlemeye başlayınca sosyal demokrat düşünceler ortaya atılıp, zihinler çelinmek istenirken eski Türk-İş Başkanı Halil Tunç, şaşırtıcı bir girişimde bulunmuş, parti kurmaya karar vermişti. Particilik, demokrasinin faziletlerinden

biriydi. Öyleyse 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra Bay Halil Tunç, siyasal yaşamdaki bir boşluğu doldurmalı, *bir takım sorumsuz, yıkıcı veya yozlaştırıcı güçlerin doğacak bu ortamdan yararlanmasını önlemek için* parti kurmalıydı. Sanayiciler vardı, doktorlar vardı, Halil Tunç, *Demokratik Solu* temsil etmeliydi. *(28.10.1983).*

Bunda yadırganacak bir şey olmamalıydı:

Sendikacılar 1908'den bu yana politika ile ilgilenmişlerdi. Parti kurucuları arasında da, yöneticiliğinde de, üyeliğinde de bulunmuşlardı. 1910 sonrasında çok partili dönem başlayınca işçiler değişik partilere bölünmüş, Mebusan Meclisi seçimlerinde bir tek adaylarını mebus seçtirebilmişlerdi. 1927 ve 1931 yılları seçimlerinde *Sanatkâr ve çiftçiler*den milletvekili adayı gösteren CHP, partinin *halkçı* niteliğini vurgulamaya önem vermişti. 1946 ara seçimlerinde CHP işçilerden aday göstermiş, DP ise 1950 seçimlerinde sendikacıları aday yapmış ve kazanmalarını sağlamıştı. Böylece sendikacılar, particiliğe gönül vermiş, Sendikal Birlikler particilerin yönetimine geçmişti. 1960'da Kurucu Meclis'e altı sendikacı girmişti. Ama Kurucu Meclise girmek isteyenler en az bu sayının üç dört katıydı. Kurucu Meclis dönemi sona erip de partiler kurulup seçime gidilince bu kez Meclise yalnız iki sendikacı girebilmiş, bu sonuç üzerine partileşme isteği sendikacılarda yeniden canlanmıştı. Ama, 1962'den sonraki gelişmede, AİD yardımıyla beslenenler politik bilinçten uzaklaşmalı, parti kurma sevdasından vazgeçip *Partilerüstü Sendikacılık anlayışı* benimsenmeli, anlatılmalıydı. Böyle iken Halil Tunç'un sosyal demokrat parti kurma çalışması görülünce bu girişim dikkati çekmişti. Fakat Tunç, yapılması gerekeni yaptıktan sonra bir kıyıya çekilip yine particilikten vazgeçip, yazarlığını sürdürmeyi daha yararlı buldu. Artık ne Gürsel Paşa'nın «*Bir Sosyalist Parti gereklidir*» ne de Senato Başkanı Ürgüplü'nün «*Bir işçi partisinin kurulması*

mutlak lâzımdır» demesi'nin hiçbir yararı olmayacaktı. Türk-İş kanadı *Partilerüstü* kalacaktı.

Demirsoy'un da *«İşçilerin haklarını arayabilmeleri için bir siyasi partinin kurulmasında ısrarla taraftarım» (18 Ocak 1962)* demesi eski bir anıydı.

Türk-İş *Partilerüstü Politika*cıydı. Yani, *«Türk-İş bünyesi içine siyasi gayeler sokulmayacaktı.» (19 Mart 1962, Türk-İş Bildirisi).*

Konfederasyon tüzüğü de (3. maddenin 2. fıkrası 1964'te) şöyle değiştirilmişti:

«Türk-İş; İcra ve Yönetim Kurulu ile, Türk-İş'e bağlı teşekküllerin yetkili birer temsilcilerinin iştiraki ile meydana gelecek kurulun ortak kararı olmadıkça, siyasi partilere ve onlara bağlı teşekküllere karşı mutlak bağımsızlığını korumayı ve 'partilerüstü bir politika izlemeyi' amaç bilir.»

1966 Kongresinde Türk-İş Başkanı, konfederasyon ve politika konusunu şöyle özetlemişti:

«Biz politika yapıyoruz arkadaşlar. Dış ticaret, toprak reformu konusundaki görüşlerimiz, dış meselelerle ilgimiz politikanın ta kendisidir. Ancak biz parti politikası yapmak istemiyoruz. Siyasi partilerin patenti altına girmek istemiyoruz. Sendikalar politika yapacaklardır, ama siyasi partilerin esiri olmayacaklardır. Politikanın içindeyiz.»

Ve şu unutulmaz özdeyişi, gururla söylemişti:

«İşçiye şunu söyleyin: Ankara'da hükümet vardır. Başbakan vardır, Bakanlar vardır... Ankara'da Türk-İş vardır...»

Bu büyük güven yanında ne dış ticaretin devletleştirilmesi, ne toprak reformu gerçekleştirildi, ne de 1966'da yineledikleri *tarımdaki milyonlarca gizli ve açık issizlik giderildi; sosyal adalete aykırı olan böyle bir toprak düzeni, kalkınma için de büyük bir engel* iken bu engel yerinde kaldı. *«Ankara'da Türk-İş vardı»*.. Tarım alanında da 10 milyondan fazla fakir köylünün ortalama aylık geliri 90

lira civarında idi. Buna karşılık milli gelirin 1/3'üne yakın bir kısmı, çok ufak bir azınlığın elinde toplanmakta idi. Herhalde 1966'dan bu yana geçen 18 yıllık süredc bu adaletsizlik önlenmişti. Çünkü *Ankara'da Türk-İş vardı!* Türk-İş raporlarından öğrendiğimize göre:

Vergilerin 2/3'ünü fakir halk kitlelerinin sırtına yükleyen vasıtalı vergiler herhalde değiştirildi; büyük çiftçilerin pek az vergi ödemesi de herhalde önlendi; yatırımlara girebilecek kaynaklar, «bir mutlu azınlığın lüks ve israfı yolunda sarfedilmekte» idi. «İç ve dış ticaret alanında, tefecilik, komisyonculuk ve çeşitli spekülasyonlar yoluyla çok büyük kazançlar elde edilmekte, fakat bu kazançlar yatırımlara gitmemekte» idi. Büyük kazançlar, lüks tüketim harcamalarına ve dış ülkelere yönelmekte diyordu Türk-İş, hem partilerüstü politika savunuluyor, hem de *Ankara'da Türk-İş vardır* deniyordu. Geçen 18 yıl sonunda sendika ağalarının sözde kalan eleştirileri, uzmanların yazdığı tesbitlerden öteye gidemedi. Ama geri bırakılmış, kalkınmaya yönelmiş bir ülkede olduğumuz hatırlansaydı, demokratik yaşamın kuralı uygulanırdı: Partilerüstü politika bırakılırdı.

Önceleri parti kurmaya kalkan, partilerden aday olan ağalar, dış yardımın sihrine kapılıp iki önemli ilkede ve bilimsel gerçekte görüş değiştirmeyi başarınca sağ kanat partilerini güçlendirdiler. Zaten istenen de buydu. Ağa, köyünde nasıl sağcıları kolladıysa, kentte de sendika ağaları, liberalleri, aşırı sağcıları, fanatikleri güçlendiren bir pasifliğe büründüler.

Profesör Cahit Talas, bir makalesinde şunları belirtiyordu bu konuda:

«Sendikacılık hareketi bir sınıf hareketidir. Sınıfsız bir toplum yalnız Marksist sistem ve felsefede vardır. Sınıfların varlığı başka, Marksizmin ileri sürdüğü sınıf mücadelesi başkadır. Bir sınıf yaratığı olan sendika, sınıf bilincine ve menfaatine ulaşamadıkça gelişemez. Kapitalist

ve komünist olmayan sosyalist toplumlarda sınıfsızlık iddiası ne kadar az gerçek ise, sınıf bilinci yoktur sözü de o kadar az gerçektir. Geri kalmış ülkelerde sağ partiler, sınıf bilincinin ve menfaatinin uyanması halinde işçi oylarının, eşyanın tabiatı icabı işçi partilerine gideceklerini bildikleri için sınıf bilincinin doğmasına her türlü yola başvurarak engel olmaya çalışırlar. Gelişen memleketlerde sendikacılık hareketi için en büyük tehlike buradan gelir. Çünkü kardeşi kardeşe düşürmektedirler.»

Prof. Cahit Talas'ın partilerle ilgili görüşü de şu oldu:

«Bilindiği üzere her siyasi parti belli bir sınıfın menfaatlerini savunmak ve iktidara geçerek bu menfaatleri birinci plâna alan bir programı yürütmek için kurulur. Böyle olunca sağ partilerin köklü reformları benimsemeleri mümkün değildir. Onlar statükoyu devam ettirmek için kurulduklarından sendikacılık hareketlerinin bunlarla işbirliği yapmaları mantığa, sosyolojik oluşa, eşyanın tabiatına aykırıdır. Partiler karşısında bağımsızlık sloganı bugünkü Türk ortamında işçi sınıfının menfaatleriyle bağdaşmazlık halindedir. İşçi sınıfının da siyasi hayatımız içinde, önemi ölçüsünde rol ve söz sahibi olmak istemesi hakkıdır. Bu, teşvik de edilmelidir. Böyle olduğu takdirde parlamenter sistem mükemmelliğe ulaşır. Sendikacılık hareketi bu oluş içindeki görevinden kaçamaz.» (Türk-İş'in Çalışma Raporuna eleştirilmesi için alınan makale, 15 Nisan 1968 Raporu, Sf. 69, 71, 72)

Bunlar, *Partilerüstücü*'lerin bir kulağından girer, öbür kulağından çıkar. Çünkü, yanlış olduğundan değil, 1962'den bu yana dış yardımlarla bu anlayışa karşı gelmeleri kendilerine öğretildiği için...

Her yardım yapanın kendi çıkarını düşünmesi doğaldır. Ama yardım alanın bunlar karşılığında neleri verdiğini düşünmesi gerekir. Devletlerin birbirlerinden aldıkları yardım, sendikaların ve üst kuruluşlarının bir yabancı devlet örgütünden yardım alması için örnek olamaz. Ha-

ni, devletlerden, hükümetlerden, işverenlerden bir işçi örgütünün yardım alması, onun *bağımsızlığını hürlüğünü* yok ederdi..

Nitekim 1971'de Türk-İş'in Kızılcahamam'da yaptığı Yönetim Kurulu Toplantısında *(14 Ocak 1971)* dört sendikanın sunduğu Dörtler Raporu'nda bu *Partilerüstü politika*'ya çatılmış, bir hayli eleştiriden sonra önemli tartışmalar yapılmıştı. Sonradan 13 sendika ve federasyon adına hazırlanan *Sosyal Demokrat Düzen* raporunda şöyle deniyordu:

«Türk İşçi Hareketi, şimdiye kadar sürdürülen ve sendikal faaliyetleri dar bir 'sınıfsal hak mücadelesi' sorunu gibi değerlendirip, kamu düzeninin şekillenmesine sırt çevirmiş ve adına Partiler dışı politika denilen davranışlardan kurtulmak zorundadır. İktidar olmak ya da iktidara ortaklık etmek, bütün sosyal güçler gibi Türk İşçi Hareketi'nin de hakkıdır. Bu hakkını kullanabilmek için, bundan böyle, sendikal faaliyetlerimizin ufkunu genişletmek, toplumumuzun diğer kesimlerindeki çalışan tabakalarla birlikte, siyasal bir güç haline gelmek amacını benimsemeliyiz.»

Eğer bu gerçekleşseydi, gelecek günler şöyle olacaktı:

«Türkiye'de sıhhatli ve kuvvetli bir demokratik gelenek kurulacak, demokrasimiz, sosyal, ekonomik ve sınai nitelikler kazanacak, ikide bir ortaya çıkan yüzeysel, siyasal sarsıntılardan, rejim tartışmalarından kurtulacak, sosyal demokratik ilkelere oturan güçlü bir yöntem ve yönetim kurulmuş olacaktır.» (2.7.1971 : Genel-İş, Yol-İş, Türk Deniz-Ulaş-İş, Petrol-İş, DYF-İş, Türk Harb-İş, Ges-İş, Toleyis, Besin-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş ve Kristal-İş sendika ve federasyonları ortak raporu).

Türk-İş'in köşebaşlarını tutan Sendika Ağaları, bu önerilere yanaşmadı ve giderek, bu sendikalardan bazıları, karşıt konfederasyona katılma gereğini duydu. Rejim,

işçilerin politika dışında tutulmak istenmesinden de yara aldı. Çünkü, hep aynı sosyal sınıfların çıkarını gözeten iktidarların ekonomik politikaları, değişen dünya koşullarına, Türkiye'deki uyanışa, sınıfsal yapıdaki oluşuma ayak uydurmuyordu. Teknik gelişmeler, işçilerin daha çok birarada yaşamaları ve birçok sorunu kavramalarına yarıyordu. Dünya Sendikacılık hareketinden de yararlanan, bilgilenen işçiler, Türk-İş'te yer alan sendika ağalarının Türkiye gerçeklerine sırt çeviren söz ebeliklerinden bıkıyordu. Ama sonuç değişmiyordu, ağalık saltanatı pek az da olsa el değiştiriyor, bu görünüm *sarı sendikalar*'ın doğuşunu hızlandırıyordu.

SARI SENDİKALARIN HIZLI GELİŞİMİ

Sendika Ağaları; varlıklı, toplumda itibar görmeyi bilmiş, dönemin hatırı sayılırlarınca sırtları sıvazlanmış sendikacılar arasından çıktı. Sarı sendikalar ise, bir kısım sendikacıların birden bire *sınıf değiştiren* görünümü, sürdüğü yaşam, emretme gücünün etki alanı karşısında *biz de böyle olalım* diyenler arasından yetişti. Aslında sendikacı olmak için bilgi gerekti. Yasaları bilecekti, mahkeme kararlarını bilecekti, Yargıtay içtihatlarını öğrenecekti, yasalardaki boşluklardan yararlanmayı bilecekti; hesap bilecek, psikoloji bilecek, çene çalmayı bilecek, kendini satmayı bilecekti. Sarı sendikacılar, sadece işverenlerden emir almayı ve onların hazırladıkları toplu sözleşme tasarılarını *işçiler adına* imzalamayı yeter sayıyordu. Bu bakımdan sarı sendikacılarla sendika ağaları arasında, ağalar lehine üstünlük vardı.

Sarı Sendikacılar, işverenin isteğini hemen kabul eden sendikacılardı. Sosyal adaletmiş, işçi hakkıymış, benzer işyerlerinde çalışanlar daha yüksek ücret alıyormuş, öğ-

le yemekleri veriliyormuş, küçük çocuklar çalıştırılmıyormuş... bunları anlamayan işverenlere göreydi Sarı Sendikacılar.

Sendika ağalarının istekleri ve önerileri ile sarı sendikacılarınki arasında, içerik, yarar, işçiyi düşünme açılarından önemli farklar vardı. Ağa, daha yüksekten atıyor, sarılar daha mütevazi isteklerle yetiniyordu. O halde, Sendika Ağaları'nı da *yola getirmek* için sarı sendikacıları belli bir ölçüde yaşatmak gerekiyordu işverenlerce..

İşçileri oyalamada ustaydı Sendika Ağaları.. İşveren sendikasıyla güçlü, zorlu bir pazarlık sürdüğü duyulmalıydı işçilerce. Gelecek oturumda dünyadaki haftalık çalışma süreleri patronun vekillerinin önüne serilecek, haftalık çalışma, ücret eksilmeden azaltılacaktı.. Göreceklerdi..

Ama patron, haftalık çalışma süresinin azaltılmasına kesinlikle yanaşmıyordu. Talimatını veriyordu:

«Benim önerilerim doğrultusunda hemen bir toplu sözleşme metni hazırlayın. İmzaya hazır duruma getirin!»

Bundan sonrası personel müdürüne düşüyordu: Günde üç, dört işçinin çıkış ihbarı yapılıyordu. İşçi oldukları için değil, gerekince kavga çıkarmak için alınan üç kişiye de talimat verilmişti: *Sendikacılarla hırlaşın!* İş yasasına göre kavgacılar işten atılırdı, sendikaya gönül veren birisi ile kavga çıkarıp işten atılması sağlanınca, işten çıkarılma ihbarı alanları bir korku alıyordu. *Ya atılırsak?*

Patron, Çarçur Sendikası başkanını telefonla çağırmış, işçisini üye yapmasını istemişti. Çarçur sendikası başkanı, iki elemanıyla gelmiş, *işçi kardeşlerine* sendikasının güçlü toplu sözleşme yapacağını bildirmiş, Sağlam-İş sendikasının aleyhine atmış tutmuştu. İşten atılmayı göze alamayanlar Çarçur'a üye olmuşlardı. 140 işçiden 120'si eski sendikalarından ayrılmıştı. Sözleşme görüşmelerinde Sendika Ağalarının sendikası ne istediyse, uzmanlar olmaz deyince, görüşmeler kesilmiş, Uzlaştırma Kurulu sonuç vermemiş, grev oylamasına sıra gelmişti. İşçiler grev önerisi-

ne de *Hayır* deyince Çarçur'la toplu sözleşme yarım saatte sona ermişti. İşçilerin ücretlerine % 40 zam yapılmış, yıllık ücretli izinlere üç gün eklenmişti. Bunlara karşın fazla mesai yapılacak ama % 50 zam verilecekti.

Sarı sendika, işverenin verdiği beş yüz bin liralık çeki sağ içcebine koymuş, *«Allah ömürler versin, Allah tuttuğunuzu altın etsin»* diyerek işyerinden ayrılmıştı.

İşverenler, sendikaların toplu sözleşme ve grev haklarıyla donatılmasından hiç hoşlanmamışlardı. Bir danışma organı olan ve Çalışma Bakanlarının isteklerine göre toplantıya çağrılan, çağrılmadığı vakit kimsenin Bakana bir sorumluluk yüklemediği 3. Çalışma Meclisi'nde 2 No' lu Komisyon raporu görüşülürken Selim Ragıp Emeç *«grev hakkından şeytandan kaçar gibi kaçmak lâzımdır»* diyerek işveren görüşünü açıklamıştı. İşveren temsilcilerinden İlhan Lök'le, Mümin Erkunt da komisyon raporuna (5 sayfaydı) dört sayfalık *Muhalefet Şerhleri*'ni eklemişlerdi. Özellikle işçi ne kadar çok çalışırsa, işverenin kârı o kadar artacağı için çalışma sürelerinin azaltılmasını içlerine sindiremiyorlardı. Bu anlayışı hep korudular. Ancak sendikaların gücü, tüm isteklerini ve özlemlerini dile getirmeye elvermediği için 1963-1979 döneminde sendikalar birtakım önemli hakları elde edebildiler.

Ancak, işveren kesiminin önemli bir bölümü fırsat kollamaktaydı, özlemlerini dile getirmek ve uygulatma aşamasını görmek için.. Her ne kadar 1976'da bile Türk-İş *«işçilerle işverenlerin daima birbirlerinin söylediklerinin tersini söylemeleri, birinin ak dediğine öbürünün kara demesi, sınıf mücadelesinin yoğunlaştığı dönemlerin özelliğidir. Yurdumuzda şu anda sınıf mücadelesi yapmak yerine, ülkeyi tehdit eden tehlikeye karşı ortak olarak tedbirler almak zorunluluğu vardır. Eğer işçiler ve işverenler bir görüşte birleşiyorlarsa, kritik dönemde bunu bir güvence unsuru olarak görmek gerekir.» (10. Genel Kurul Raporu, Sf.* 82) desede.

Fakat işverenler örgütü TİSK böyle düşünmüyordu ve işçilerin ak dediğine kara diyordu, *hayır* anlamında...

İŞVERENLERİN SAVUNDUKLARI GÖRÜŞLER

274 ve 275 sayılı yasalara dayanılarak yapılan sendikal çalışma, toplu iş sözleşmesi ve anlaşma olmayınca grev hakkının yasal sisteme uyularak kullanılması, işverenlerin sendika ağalarıyla kurdukları bağı sarsıyordu. Hele sarı sendikalarla yapılan anlaşmaları da mahkeme kararları çoğunlukla işlemez duruma getiriyordu. Ama işverenler, çoğunlukla 1961 Anayasası'nın getirdiği sosyal adaletle ilgili hükümlere karşıydılar. Batıda işçilerin, sendikaların elde ettikleri hak ve hürriyetleri en azından bir yüzyıl içinde kıdım kıdım verme *(O da, isteyecek güç bulacak sendikalar yaşayabilirse)* yanlısıydılar. Bu nedenle de her işçi hareketini, kendi amaçları doğrultusunda yorumladılar ve şunu açıkladılar:

«...artık işçinin ezildiği, istismar edildiği iddialarının geçersizliği ortadadır. İşçilerin bugün ulaştığı seviye memurlara sağlanan imkânların çok çok üstündedir. Bunun yanında üç milyona yakın işsizin varlığı düşünülürse, ülkemizde çalışan işçilerin mutlu bir azınlık teşkil ettiği söylenebilir. Bu durumu geçmiş tecrübeler ışığında savunmak mümkün değildir. Bu sebeple, sosyal sorunlara yaklaşırken işçi lehine yorum kriteri terk edilmeli ve ülke yararı gözetilmelidir.» (TİSK, Çalışma Raporu, Nisan 1982)

Hiç kuşkusuz bir kısım *sanayici ağalar*'ın bu istemlerinde belirttikleri *ülke yararı*'ndan amaçlanan, birtakım sanayici ağaların öz yararıydı. Onun için de 1961 Anayasası'nda yeri olmayan *lokavt*'tan başlayarak isteklerini rahatlıkla açıklıyor ve bazı politikacılar da bunları savunma-

yı üstleniyordu. İşverenlerin savundukları görüşler, istekler şöyle özetlenebilir:

- Lokavt hakkı Anayasa'da yer almalı ve kurumlaştırılmalıdır.
- Grev ve lokavtlar daha çok yasaklanabilmeli, yasadaki yasak sınırı genişletilmelidir.
- Sendikaların hak konusundaki iddialarıyla başlayan anlaşmazlıklarda işçilerin greve gitmesi yasa ile önlenmelidir.
- Grev kararı alındıktan belli bir süre sonra bu karar geçersiz olmalıdır. Yani grev kararı alındıktan sonra sendikalar kaç ay, kaç gün içinde bunu uygulayacaksa işverenleri bunu bilmeli, önlemlerini ona göre almalıdır. Grev kararı, işverenin tepesinde Demokles'in kılıcı gibi sallanıp uykusunu kaçırmamalıdır. Tabii lokavt'lar da böyle olmalıdır ki denge sağlansın...
- Sendikalar hangi gün ve saatte aldıkları yasal grev kararını uygulamaya koyacaklarsa, işverenlerine gidip saygıyla bildirmeli, bu bildirimden sonra işveren grevi etkisiz bırakacak önlemleri rahatlıkla almalı ki, grev *tahripkâr* olmamalı.. Yumurtasız omlet yapma hüneri gösterilmeli ...
- Grevler belli bir süreyi geçerse bunlar *meşru çizgiyi aşan grev* sayılmalı ve bunu yasaklayacak bir organ bulunmalı, organ da mutlaka *tarafsız* (!) olmalı...
- Uzlaştırma Kurulu, toplu iş sözleşmesi düzeninden kaldırılmalı... Bunun yerine anlaşmazlığın sonuna kadar görev yapacak *arabuluculuk* müessesesi olmalı... Örneğin, üyelerinde çoğunluğu işveren temsilcileriyle holdinglere bağlı *bilim adamlarının* bulunacağı bir kurul, filân... *Tam tarafsız ve de kararı kesin* bir organ olursa *memleket yararı gözetilmiş olur!* değil mi efendim?
- Bazı küçük işletmeler, *toplu sözleşme yükünü* kaldı-

ramazlar! Bu işyerlerinde çalışanlar için toplu sözleşme yasağı konulmalı.

- Aslında sendikalar işkolunda çalışan sigortalı işçilerin %50 artı 1'ini temsil ettiği işyerlerinde sözleşme çağrısında bulunabilmelidir. Sonra işçi sendikası, işverenle değil, işveren sendikasıyla toplu sözleşme yapmalıdır o işyeri işvereni adına... Böylece işveren sendikasının koyduğu ilkeler ve verilmesini *muvafık* bulduğu ücret zammı *kırıntısı* aşılmamalıdır.
- Toplu sözleşme görüşmeleri *makul bir süre içinde* sonuçlandırılmalıdır.
- Grev kararını Bakanlar Kurulu, grev başlamadan da erteleyebilmeli, ayrıca kamu düzenine, kamu yararına ve *genel ekonomik yararlara* aykırı noktaya geldiğinde de hemen erteleme kararı verilmeli, işvereni rahatlatmalıdır.
- Ertelenen grevlerle ilgili toplu iş sözleşmeleri Yüksek Hakem Kurulu tarafından kesin olarak karara bağlanmalıdır. Yüksek Hakem Kurulu'na Maliye ve Sanayi Bakanları da katılmalıdır; Kurul bu isteği de dikkate alarak tertiplenmelidir.
- Menfaat grevleri mahkemelerce ihtiyati tedbir yoluyla durdurulmalıdır.

İşveren istekleri, saymakla bitmez. Hafta tatili, bayram günleri ve genel tatil günlerinde ücret ödenmesini istemiyorlar. Sözleşmelerde yer almış ücret eklerinin, sosyal yardımların kaldırılmasını uygun buluyorlar. Asgari ücretin ne olması gerektiği gibi soru sormayı, bunu araştırmayı boş çaba sayıyorlar; *en düşük devlet memuru aylığının işçiler için asgari ücret kabul edilmesi sağlanmalıdır* buyuruyorlar. Kıdem tazminatını her yıl için 30 günlük ücret olarak ödemeyi lütfen kabul ediyorlar. Bu 30 günlük ücrete de *çıplak olsun, buna yan ödemeler eklenmesin* gibi masum bir istemi de ekliyorlar. Sonra efendim *Check-Off sistemi kaldırılmalı, toplu sözleşmelerde*

kabulü yasaklanmalıdır buyruğunu TİSK Raporu'nun 28. sayfasının başına geçiriyorlar. Yani, işçi sendikaları, üyelerinden kesip topluca sendikalarına vermesin; vermesin ki, sendikalar parasal güçten yoksun kalsınlar, ne sözleşme yapabilsinler, ne greve başvurmayı düşünebilsinler. Onlar da rahat etsin, keyiflerine baksın!...

İşverenler örgütü, *siyasetin* dehlizlerine işçilerin girerek bunalmalarını önlemek gibi çok insancıl istemleri de ayrıntılarıyla açıklıyor ve istiyorlar. Siyaset denilen uğraş, sendikalarımızı meşgul etmemeli, bu gibi *anhası, minhası ve sehpası* olan tehlikeli işlerden muhterem ve saygın ve kıymetli ve değerli işçi sendikalarını *türlü çeşitli* tehlikelerden korumalıdır efendim... anlayışıyla şunları öneriyorlar:

- Sendikaların siyasi partileri desteklemeleri veya onlara karşı tutum içine girmeleri önlenmelidir.
- Sendikaların siyasi partilerin toplantı, miting veya yürüyüşlerine katılmalarına izin verilmemelidir.
- Sendikaların başkanları ile yönetim, denetim ve disiplin kurulu üyelerinin siyasi partilerin yönetim organlarında görev almaları yasaklanmalı, böyle bir üyelik halinde sendikalardaki görevleri otomatikman sona ermelidir.
- Sendikaların siyasi ve ideolojik maksatlı toplantı, miting ve yürüyüş tertiplemeleri ve bunlara katılmaları yasaklanmalıdır.
- İşyerlerinde her türlü sendikal faaliyet yasaklanmalıdır.

Bütün bunların tek anlamı vardır: işçi sendikaları göstermelik olsun, bizi rahatsız etmesin, biz ne dersek onlar *başüstüne beyefendi, hay hay!* desin. İşte bu kadar!!!

Anayasa'nın kabulünden sonra Türk-İş, iş hukukunda yapılacak değişikliklerle ilgili görüşlerini Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğine sundu *(14.3.1983)*. Özellikle Sendikalar Yasası ile Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasasında yapılacak değişikliklerle ilgili görüşlerini açıkladı. Türk-İş, bir yandan üyesi olduğu İCFTU'ya, bir yandan da Türkiye'nin üyesi Uluslararası Çalışma Teşkilatı (BİT) nin ilgili Sözleşme ve Tavsiye Kararlar Dairesi Başkanlığı'na ve Sendika Özgürlüğü Başkanlığına ulaşan bilgilerin ışığında tavır almayı yeğliyordu.

Hükümet bir yandan Türk-İş'e ve TİSK'e, öbür yandan İLO (BİT)'ya sendikalar ve toplu sözleşme-grev'le ilgili iki tasarıyı göndermişti *(Nisan 1983)* Tasarılar hakkında İLO'nun şu görüşü, Türk-İş'in kaygılarına hak verdi:

«Sendikalar şube sayılarının sınırlandırılması; sendika kurucusu olabilmek için en az üç yıldan beri işyerinde çalışıyor olma yükümlülüğü; hükümet komiserine genel kurula müdahalede bulunma konusunda tanınan yetkiler; sendika yöneticisi olabilmek için en az on yıl işçi olarak çalışmış olma yükümlülüğü, yönetici ya da kurucu olabilmeyi engelleyen sabıka kayıtlarının genişliği, özel okul öğretmenlerine ve emeklilere sendika üyesi olabilme imkânının verilmemesi, sendikaların uluslararası işçi örgütlerine üye olmalarının yasaklanması, konfederasyonların uluslarası üyeliğinin ön izin koşuluna bağlanması; sendikalara genel siyaset yasağı getirilmesi; amaçları dışında toplantı düzenleyemeyecekleri kuralı; üyelik aidatlarının %1 olarak sınırlandırılması; sendikaların işleyiş ve yönetimlerine müdahale imkânı veren hükümler; fesih halinde tasfiye kuralları ve sendikaların adli ve idari makamlarla yargı organlarının kararlarını etkilemek

*amacıyla greve kalkışmaları halinde feshedilmeleri İLO ilke ve sözleşmelerine uygun olmadığı»*dır.

İCFTU'nun da kaygıları oluyordu; bu kuruluşun İLO'ya yaptığı başvuruda *(9 Mart 1983)* 274 ve 275 sayılı yasalara değişiklik getiren tasarıların içeriğinden kaygı duyulduğu anımsatılarak şöyle denilmişti:

«Değişiklik önerileri kazanılmış işçi hak ve özgürlüklerini ağır biçimde kısıtlamakta, sendikaların içişlerine karışmayı amaçlamakta, sendikaları toplumun öteki kesimlerinden tecrit etmeye çalışmakta, toplu pazarlık ve grev haklarını kullanılmaz hale getirmekte, İLO'nun 87 sayılı sözleşmesiyle öngörülen tüm ilkeleri çiğnemektedir.»

Taslaklar 2821 ve 2822 sayılı yasalarla kanunlaşınca uyarıların bir hayli yararı olduğu görüldü. En az 21 maddede yer alabilecek olumlu değişiklikler yapılmıştı; ne var ki, üzerinde durulan, yönetici seçilebilmek için on yıl işyerinde çalışmış olma koşulu, öğretmenlerin sendika kuramayacağı, toplu sözleşme yapabilmek için bir işletmede veya işyerinde işçilerin en az %51'inin o sendikaya üye olması ve de grev hakkıyla ilgili kısıtlamalar gibi önemli konuların yasada korunması İLO Yönetim Kurulunca *üzüntü ile karşılandı.* İLO'nun uğraşları beklenen sonuçları vermedi. Sonunda İLO Yönetim Kurulu şu kararı aldı:

«Türkiye'de Sendikalar Yasası uygulaması ve serbest toplu pazarlık düzenine yeniden dönüş ile ilgili olarak, İLO Sendika Özgürlükleri Komitesi, yasalarda bazı ayartlamalar yapılmış bulunduğunu dikkate alırken, yasalarda özellikle sendikal yapıyı, üyelik ilişkilerini, sendikal faaliyetleri ilgilendiren ve sendika özgürlüğü prensiplerini zedeleyen çeşitli hükümlerin değiştirilmesi ihtiyacında ısrarlıdır.» (Kasım 1983)

İLO Yönetim Kurulu, Türk-İş'in eleştirilerine değinmiş, grev hakkını işlemez hale getiren engellerini

sendikal çalışmaları yapılamaz hale getirecek ölçüde bulmuştur. *(224. Dönem Raporu, 13/18 Kasım 1983).*

ÖZGÜRLÜK DÖNEMİNDEN, SINIRLI ÖZGÜRLÜKLERE...

Sendikalarla ilgili iki önemli yasada yapılan ve Türk-İş'ce de olumsuz bulunan, eleştirilen kısıtlamalar, aslında bir kısım sendika ağaları için pek de önemli değildir. Çünkü daha 1965'te, bir sendika ağasının AKİS'te yer alan (28.8.1965) sözleri hâlâ akıllardadır:

«Dünya sendikacılık hareketinin sert ve sabırsız davranışlarının aksine, bugünkü Türk sendikacılık hareketi ve onun başında bulunan liderleri, mücadelelerini büyük bir soğukkanlılık içinde ve toplum çıkarlarını bağdaştırarak yapagelmişlerdir.»

Dış yardımlarla ağalık süren sendikacıların yardım aldıkları memleketlerin Türkiye'deki işyerlerinde greve gitmeleri olası değildir. Hükümetle her zaman işbirliği yapmayı uygun gören sendikacılık, hükümetin karşısına çıkamaz, onun *yapmayın* dediğinde diretemez. Bir kısım sendika ağasının görüşleri bunun kanıtıdır:

«Hükümetlerle münasebetleri geliştirmek ve birçok konularda, istişari organları yoluyla işbirliği sağlamak, sendikacılık hareketinin gelişmesini kolaylaştıracaktır.» (Türk-İş 6. Genel Kurul Raporları, Say. 130).

Nitekim 1964'te bir bağımsız sendikanın ATAŞ Rafinerisinde başlattığı greve, işverenden daha sert çıkış yapan, ünlü bir konfederasyonun çok ünlü başkanıydı ve greve karşı oluşunu, işverene övgüsünü şöyle dile getirmişti:

«Teşkilatımız, Mersin rafinerisindeki grevi hiçbir suretle desteklemeyecektir. Büyük işçi kitlesi henüz en kü-

çük haklarına bile sahip olmadığı halde, zenginlerin dahi erişemeyecekleri konforlar peşinde koşan bu işçilerin yapacakları grevin sonunda, mutlaka hüsrana uğrayacakları tabiidir. İşçileri tahrik edenler eninde sonunda iş başından uzaklaştırılacaklardır.» (Cumhuriyet, Aralık 1963.)

Aynı başkan, Ataş'ta işçileri *tahrik edenlerin* işbaşından uzaklaştırıldığını görme mutluluğuna ermişti. Yine 1965'te de Zonguldak işçilerinden ikisinin öldürülmesine yol açan ve liyakat primlerinin dağıtımındaki açık haksızlıklardan öfkelenen işçilerin kömür ocaklarına inmemesini de *yüzde yüz komünist* parmağıyla suçlama uyanıklığını gösterdi. Oysa savcı, olayları inceledikten sonra *«olayların doğmasında hiçbir siyasi teşekkülün ve yan cereyanların rolü yoktur»* demişti *(Akşam, 4 Nisan 1965).* Çünkü 15.000 işçi 11 saat çalıştırılıp 8 saatlik ücret alıyor, yöneticilerden kötü muamele görüyor ve saatte 1 lira ödenmesini haksız bir ücret sistemi diye nitelendiriyorlardı. 10 Mart 1965 günü *liyakat primleri* dağıtılmasındaki haksızlık iyice anlaşıldığı için işçiler işbaşı yapmamaya başlamıştı. 11 Mart'ta Kozlu'da 2.000 kadar işçi de, öteki arkadaşlarının tavırlarını yerinde görünce saat 23'te Uzunmehmet, İncirhamamı, İhsaniye ocaklarındaki kuyulara inmemişti. Olayı YÖN dergisi şöyle özetliyordu:

«Usulsüz grev, 'asarım, keserim' zihniyetiyle, çığrından çıkarıldı. Kitle psikolojisinden anlamayan Kömür İşletmeleri yöneticilerinin ve halktan kopuk sendikacıların, işçiye yukarıdan bakan müdahaleleri, canından bezmiş işçinin öfkesini ve mukavemetini arttırdı...» (19.3.1965).

Toplu Sözleşme düzenine geçilmeden önce sarı sendikacılık gibi bir de sarı zarf yöntemi vardı. Zonguldak'ta EKİ'de uygulanan bu yöntemdeki *gizlilik* işçilerin sık sık sendikalarından şikâyetlerine yol açar ve *sendika ağalarını* suçlarlardı.

'GİZLİ PAZARLIK' KUŞKUSU

Toplu sözleşme yasallaşmadan önce *liyakat primleri* Zonguldak'ta *Sarı Zarflar* içinde, gizlice verilirdi. Bu sarı zarflarda 20.000 liraya varabilen *liyakat primi*, dilden dile dolaşır, kimse bu gizliliğin üstüne gidemezdi. Demokratik sendika düzenine geçilince bu *sarı zarf*'lar tarihe karıştı ama bu kez de *sarı sendika*'lar türedi, *sendika ağaları* görülmeye başladı. Toplu Sözleşme düzenine 1963'te geçildikten sonra iki yıl *liyakat primi*'nin sarı zarfta idarenin keyfine ve takdirine göre verilmesi dönemi kapandı. 1965 yılında 6 milyon kadar *liyakat primi* dağıtımı gündeme geldi. Sendika ile idare bu konuda protokol imzaladı. Ne var ki sendika ağalarından birisi bu protokolün *gizli* kalmasını istedi, öteki sendikacılar da bu gizlilik ilkesine *olur* dediler. Sendika başkanlığı mücadeleli geçen Mehmet Alpdündar, o yıl yönetimde değildi, ama sendikal alandan da çekilmemişti. Alpdündar, gizli protokolle primlerin beş-altı yüz kişiye verileceği söylentilerini duyduğunu açıklıyordu. Bu kadar kişi ancak mühendis, başçavuş ve nezaretçiler içinden seçilecekler olabilirdi. 6 milyon bunlar arasında paylaşılabilirdi. Sendikanın da anlaşmayı gizli tutması, işçilerin kendilerini *satılmış* saymaları gibi ağır bir psikolojik yıkıma uğramalarına dönüşmüştü.

Mehmet Alpdündar, bu ortamda yayınladığı bir bildiride şöyle diyordu:

«600 metre yer altında 11 liraya 16 saat çalışan dururken, 30-40 lira yevmiyeli kendi adamlarınıza zam verirseniz Havza başınıza çöker.»

İki işçinin atılan kurşunlarla ölümünden sonra konuya eğilen hükümet, *«liyakat primlerinin hafta başında dağıtımında işçilerin görüşlerinin gözönünde tutulacağını»* açıkladı; ama sendika ağaları bundan memnun kalmadılar. Onlar *«Biz toplu sözleşme hükmüne uygun*

olarak işverenle anlaştık. Protokol imzaladık. Olaylar sırasında protokolü tazeledik.» diye Enerji Bakanına telgraf çekiyor, hükümeti *toplu sözleşme düzenine müdahale* ile suçluyorlardı. Sendika ağaları, ocaklara inmeyen işçilere karşı sert önlemler alınmasını istiyor, İşverenlerden daha ısrarla şiddet yanlısı oluyorlardı. Çünkü işçiler, Mehmet Alpdündar'ın bildirilerinde kendi sesini ve kendi eleştirilerini görüyordu.

Öte yandan liyakat primi ile ilgili sendika ağaları işçilerin yanına yaklaşamıyor, zabıta kuvvetlerine sığınmadan başka çare bulamıyorlardı. İşçilerin haklı şikâyetleri ve istekleri karşısında grev yaptıkları ileri sürülen, işe inmeyen boykotçuların yanında yer alıp, onların sorununa çözüm getirmek dururken, işçilerin karşısına zabıta kuvvetleri çıkarılmasını savunmak kolay bağışlanır tutum değildi.

Gerçek oydu ki Zonguldak'ta da, başka illerde de sendika yöneticilerinden bir bölümü, işçi haklarını savunmada işçiler kadar bile yüksek sesle konuşamıyor, çekiniyor ve işçinin gerisinde kalıyordu. İşçilerin yaşam koşullarına oranla çok, pekçok, lüks sınırına dayanacak kadar çok yüksek düzeyde bir hayat süren sendikacılar içinde ağalar türemişti. Bu ağalar, işçilere oranla, çok rahat bir çalışma yapıyor, sabahları istediği saatte sendikasına özel arabasıyla geliyor, çayını, kahvesini içiyor, masası başında oturup evrak imzalıyor, telefonla eşiyle, dostuyla çene açılıyor, arada sırada sendikaya yansımış önemli işçi sorunları için ya üst kuruluşa, ya da devlet dairelerindeki yetkililere telefon edip görüş alıyordu. Sendikaya kadar gelen şikâyetçi üye ile konuşmayı kabul ederse sendika ağası ona kırk dereden su getirerek *mevzuattan dem* vuruyor, yasa dışına çıkamadıkları için işin böyle olduğunu, aksini yapmayacaklarını, yasanın değişmesi için uğraşmayı üst kuruluşun sürdürdüğünü, kendilerinin de bazı milletvekillerine ricada bulunan mektup-

lar yazacaklarını ekliyorlardı. Şikâyetçi işçiye bir de sendika ağasının boy boy resimlerinin yer aldığı gazete veya dergiyi verip onu uğurluyorlardı. Şikâyetçi işçi *sabır ve itidal* tavsiyesi ilâcını içerek ömrünü tüketiyordu.

İşi topluca bırakan işçilerin bu eylemlerini inceleyen Zonguldaklı ünlü bir yazar bakın ne yazmıştı:

«... Üstlerinin kendilerine pek hoyratça muamele etmelerinden şikâyetçi olmuşlardır. Olaylar sırasında aralarına girmek isteyen bir mühendisin ağır bir şekilde dövülmesi, içten içe kaynayan bir öfkenin tepkisinden başka bir şey değildir.

«Bazıları öze, çekirdeğe girmeye ya akılları yetmediğinden, ya da işçiye hâlâ ağa zihniyetiyle çok tepeden baktıklarından işi 'şımarıklık' diye göstermekte, göstermeye çalışmakta ve 'Efendim, daha ne istiyorlar? Bugün sosyal masraflar hariç, aldıkları primlerle beraber bir kazmacının ortalama gündeliği 16 liradır. Etli yemekleri, tatlısı, tuzlusuyla kalorilerini alırlar, iş elbisesi verilir, sıcak yatakta yatarlar... Dün ne durumda olduklarını ne çabuk unuttular?' diyebilmektedirler.

«İşin hazin tarafı, bunların 'dün' diye ele aldıkları ölçü, yabancı sermayenin kömür havzamızı işçisiyle beraber ilkel şartlar altında sömürdükleri devirdir.

«Yanına başka bir ağa'dan aldığı sığırtmacın karşısına dinelip 'Bak sana doyasıya aş veriyorum, ayağın çarık çul gördü. Sana dam altında bir döşek de verdim. Üstelik şu kadar da kayme ödüyorum. Eski ağanın yanında bunları düşünde görürdün' diye çıkışan ve böbürlenen bir ağa'nınkine benzetirim ben bu ağa kafalıların söylediklerini...» (26 Mart 1965 Ahmet Naim Çıladır.)

AĞALIĞIN İLGİLENME ALANI

Sendika ağaları, üyelerinin sorunlarına bir ölçüde eğilirler, sonuç alınsa da alınmasa da... Önemli konularda demeç verirler, fotoğraflarını bastırırlar, ellerinden biri kalkmış olarak... İkide bir işsiz işçileri konu ederler, ama bunun çözümü için ciddi, elle tutulur, gözle görülür yasal hiçbir öneriyi canlı tutmaz, eylemi göstermez, çabada karar kılmazlar. Hatta yakındıkları konuda yetkili de olsalar, şikâyet ettikleri tutumu, işlemi değiştirmeyi üstlenmez, yasal çözümüne hiç el atmazlar. Bir örnek:

Bir sendikacı, önemli bir bakanlığa *ikinci kez* atanır. Bakar ki, işçilerin ücretlerinden kesilen sigorta primleri ile işverenlerinin işçileri adına ödemeleri gereken primler işverenin kasasında kalıyor, ya da işverence istediği türde çalıştırılıyor, ya da yatırımda kullanılıyor. Sonuç şu oluyor:

«İşverenlerin SSK'ya yaklaşık 26 milyar lira tutan prim borçları vardır. Bunların tahsili için yasal tedbirlere başvurulacaktır. (Bakanın demeci, 9 Haziran 1981, İstanbul'da yayımlanan Hâkimiyet gazetesi).

Bakanın hakkı var; demecini okumayı sürdürelim:

«İşçilerin hakkı kaybolmaktadır. Ayrıca, işçilerin ödediği prim işverene kalmaktadır. Böylece büyük haksızlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan birikmiş işveren primleri süratle tahsil edilecektir.»

Bu satırları yazdığımız günler Haziran 1984'ün ikinci yarısıydı. SSK'nın işverenlerden alacağı primlerin miktarı daha da büyümüştü. Bakan 1981 yılında gördüğü gerçeği, kabinede hükümete kabul ettirmeyi iş edinse ve tasarı hazırlayıp sunsaydı, hükümet bu çok yaşamsal tasarıyı hemen Meclise sunar, savunmasını da Sosyal Güvenlik Bakanı yapar, Meclis de tasarı lehinde oy kullanabilirdi. SSK'nın bakmakla yükümlü olduğu işçiler,

emekliler, hastalar, dul ve yetimler, daha iyi bir gelir sağlarlardı. Hastanelerin gerekli gereksinimleri karşılanırdı. Yapamadı... Ama sonra, dönüp işçi örgütündeki makamına oturdu, işçilerin memur kadrosuna geçirilirken imzaladığı kararnameler aleyhine *sendikacı olarak* uğraş verme mevkiinde kaldı. Sendika ağalığı, başka şeye benzemez!

Sendika ağaları, kendilerini Türkiye'nin her konusuyla ilgilenen ve çözüm bulanlar arasında sayıyorlar. Hani *Ankara'da hükümet var, Başbakan var, Bakanlar var, Türk-İş var...* ya... 1965'te yazar Mehmet Kemal'in eleştirisini haksız çıkarmak için 550 sayfaya yakın rapor hazırlatıp kongrelere sunuyorlar. İçlerinde neler yok ki... Sen misin bizi eleştiren Mehmet Kemal? dercesine alıntı yapıyor, makale, haber ne varsa koyuyor ve görüş bildiriyorlar. Mehmet Kemal şunları yazmıştı:

«Ülkemizde 5 milyona yakın gizli işsizlik vardır. Tarımdaki çalışanların adına henüz işçi değil 'ırgat' denilmektedir. Bu kesimde çalışanlar en az hukuk güvencesinden yoksundurlar. Bazı sendika liderleri, Amerikan yardımı, Amerikan örgütü, lüks bürolarda, sekreterli, çifter telefonlu çalışmaları 'sendikacılık' bellemektedirler. 800 binin dışındaki, her türlü çalışma düzeninden yoksun işçiyi 'ırgat'ı kendilerinden bile saymamaktadırlar.» (9 Nisan 1965).

Nasıl olur? Sendikacılar tarım işçilerini unutmaz ama, şu ünlü *partilerüstü politikadan* memnun hükümetler, tarım işçilerinin sorunlarına eğilmelerini sağlayacak etkileme gücünü görmüyorlar. Nitekim Türk-İş'teki bazı ağalar adına şunlar yazılıyor:

«Tarım işkolunda çalışan işçilerimiz her türlü kanuni haklardan, sosyal güvenlikten yoksun, kelimenin tam anlamıyla perişan durumdadırlar. Türk-İş, kuruluşundan bu yana (1952'den beri — K.S.) devamlı olarak, bu sektörde çalışan işçilerimizin dertleri ve problemleriyle il-

gilenmiş olmasına rağmen, sorunların hallinde başarılı olamamıştır. Çünkü, her genel kurula getirdiğimiz çalışmaların sonucu henüz alınıp, Tarım İş Kanunu tasarısı Meclise intikal edebilecek hale getirilememiştir. Gelmiş geçmiş hükümetlerde olduğu gibi bugünkü hükümet üyelerinin de tarım işçisinin problemlerini halletmek için ellerinden gelen gayreti gösterdiklerini ifade etmelerine rağmen, kayda değer bir gelişme görülmemektedir.» (1968 Raporu, Sf. 292).

Şimdi de, 1968'den 14 yıl sonraki duruma bakalım; Türk-İş şu ilkeye ağırlık verdiğini açıkladı: «*Topraksız, az topraklı veya dar gelirli köylünün yeterli toprağa ve verimli tarım işletmeciliğine kavuşmasını sağlayıcı, toprak dağılımında dengesizlik ve adaletsizliği önleyici, aynı zamanda tarımsal verimliliği arttırıcı bir toprak ve tarım reformu yapılmasını ve bu reformun hızlı sanayileşme ve işsizliği azaltma yönünden taşıdığı önemi gözönünde tutarak, biran önce gerçekleştirilmesi için siyasi partiler üzerinde bütün etkisini kullanmayı Türk-İş başlıca görev sayar.*» Türk-İş'in bu 9. ilkesi, şunu anımsatıyor:

1952'den bu yana Türk-İş 30 yıl içinde bu kadar önem vermekte haklı olduğu tarım ve toprak reformu için siyasal partiler üzerinde daha önce bütün etkisini gösteremedi mi? Elbette göstermiştir. Ama işçi sendikacılığını Batılı anlamda kabul etmeyen ve sendika ağalığı anlayışıyla her iktidarla anlaşmayı önceden kabullenen bir konfederasyonun etkinliği, sadece iktidarlara yararlı olduğu sürecedir.

HER ALANDA ÖNERİ, HİÇBİR ALANDA BAŞARI SAĞLAYAMAMA

Sendikacılık anlayışını belirleyen ağalar, kapitalist ekonomik düzen içinde emeğiyle geçinenlerin mutlaka

mutlu olacağına, hangi hükümet gelirse gelsin, onunla işbirliği yapınca her sorunun çözümleneceğine inanıyorlardı. Sendikacıların ekonomik ve sosyal alanda istemlerde bulunup, bunlardan birkaçında sonuç almada başarılı olmasını yeterli görüyorlardı. Her ne kadar, *«ulus olarak seçip benimsediğimiz siyasi hayat nasıl Batı demokrasisi ise, sendikacılık hareketi bakımından da yerimiz ve felsefemiz Batı sendikacılık hareketi ile aynı düzeydedir»* diyorlarsa da Batıda çok partili yaşamda her görüşün temsilcileri partilerinde toplanarak iktidar mücadelesi yaptığı halde, bu anlayışı Türkiye için doğru bulmuyor Türk-İş. Batı'da sendikalar, konfederasyonlar siyasal partileri destekleme, hatta içinde yer alabilme gibi değişik türde siyasal mücadelede yerlerini almada sakınca görmüyorlar. Ama Türk-İş bunu uygun bulmadığı gibi, devletin güvenlik gücüymüşcesine şunu açıklıyordu:

«Türkiye'nin her konuda olduğu gibi, sendikacılık alanında da hedefi, ileri batı ülkelerine ayak uydurarak, hürriyet düzeni içinde iktisaden kalkınma ve sosyal huzur ve barışı kurabilmek olacaktır. Toplumu yaralayıcı, bölücü mücadelelere itmek isteyen her akımın, yurdumuzun gelişmesini engellemekten başka hiçbir şeye yaramayacağına inanan Türk İşçi Hareketi, demokrasinin koruyucusu olacaktır. İşte bu yüzdendir ki, (...) Partisi Batı modeli bir (...) partisi olmadıkça, batılı ölçüler içinde sosyalizm ilkelerine bağlı kalmadıkça ve onun yavrusu (...) batı modeli bir sendikacılık hareketini benimsemedikçe, Türk-İş'i ve Türk-İşçi Hareketini karşılarında bulacaktır.» (7. Genel Kurul Raporu, Sf. 77).

Bu anlatım, Cumhuriyet Savcılarının, Emniyet Genel Müdürlüğünün bağlı bulunduğu İçişleri Bakanlığının görev ve yetkilerini üstlenmeye özenmeyi anımsatıyordu. Bir örgütün demokrasiye aykırı tutumu, davranışı, eylemi olmuşsa, isterse batı modeline uygun olsun, ülke

yasalarına aykırı ise, ilgili devlet daireleri gerekeni yapmaktadır. Nitekim, Fransa'da serbest satılan bir roman dilimize çevrilince yasaklanıyor, çevirmeni mahkemeye veriliyor. Kimse, *efendim batıda bu kitap yasak değil, biz batı modeli yayıncıyız, bize karışamazsınız* diyemiyor, diyemez... Bir kitapçı ise *«şu tür kitapları bastığı sürece o kitapçı beni ve Şaban Çatıkkaş'ı karşısında bulacaktır»* diyemez. Kitapçının işi başka, yasalara aykırı kitap basanla mücadele edecek devlet organları başkadır. Türk-İş, kendisinden hep *Türk-İşçi Hareketi* diye söz etmekte olduğundan bu bölümdeki *Türk-İş'i ve Türk İşçi Hareketini karşılarında bulacaktır,* demesi tıpkı kitapçı Şaban Çatıkkaş'ın *Beni ve Şaban Çatıkkaş'ı karşılarında bulacaklardır* demesine benziyor.

Temel sosyal ve ekonomik konular, Kalkınma Planı, vergi politikası, yatırımlar, sermaye piyasasının tanzimi ve teşviki, istihdam ve işsizlik, konut sorunu, toplu sözleşmeler, grevler, mevzuat çalışmaları, sosyal sigortalar, prodüktivite, teknolojik gelişme, otomasyon, yurt dışındaki işçiler, Ortak Pazar, OECD, Kıbrıs sorunu, İLO'nun toplantısı vb... konuların tümü Türk-İş'in çalışma alanı değilse de görüş bildirme alanıdır.

Fakat olumlu sonuç almaya gelince; en önemlilerinde iktidarların en ufak bir girişimi olmuyordu. Her iktidar, kendi felsefesine göre işlerini yürütüyordu; şunun bunun isteği değil, onlar için asıl olan parti programları, ya da seçimlerde halka açıkladıkları programları, en yetkililerinin verdikleri sözlerdi. Bu arada işsizlik, tüm batı sendikacılığının uğraş alanı içindeydi. Nisan 1976'daki Türk-İş yöneticileri şunu saptamıştı:

«Sanayileşmiş ülkelerde, sendikacılık hareketlerinin başta işsizlik olmak üzere enflasyon, çok uluslu şirketler ve işgücü gibi sorunlarla mücadeleyi özenle sürdürdükleri görülmektedir.»

Türkiye'deki sendikacılar da işsizlikle elbette ilgilenmişlerdi. Nitekim 1964'te Türk-İş, şunu vurgulamıştı:

«Dünya milletlerinin en mühim problemlerinden olan çalışanların sosyal güvenliği, özellikle işsiz kalması halinde alınacak tedbirler memleketimizin ve teşkilatlarımızın bellibaşlı konusu olarak devam edegelmektedir. Bu sebepledir ki, hükümetler, sendikaların ve kamuoyunun şiddetli baskısı neticesinde çalışanların işsizlikleri hallerinin garanti altına alınması yolunda zorlanmaktadırlar. Ancak, bu zorlamalar geçmiş hükümetlerin müsbet bir mesai sarfetmelerini sağlayamamıştır. Zaman zaman alakalıların işsizlik sigortasının ihdas edileceği yolunda beyanlarda bulunmalarına rağmen, tatbikatta bir ilerleme görülmemiştir.» (5. Genel Kurul Raporu, sf. 34 ve sonrası).

Mademki bir *ilerleme görülmemişti*, o halde Türk-İş şunu öneriyordu:

«Sendikalarımız bir taraftan ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için harekete geçerken diğer taraftan yukarıda bahsettiğimiz gibi asgari bir işsizlik sigortasının ihdası için mücadelelerine devam etmelidirler.»

1984 yılının ikinci yarısındayız, ve hâlâ işsizlik sigortası kurulamamıştır. Yirmi yıl akıp gitmiştir, hükümetler işsizlik sigortasını kurmaya yanaşmamışlardır. Bu durumda sendikalara düşen görev ve yasal girişimler nelerdi? Buna verilen yanıt hep şu olmuştur: Kanun yapıcı bu yasayı çıkarmıyor. Ne yapalım?

Şöyle denilebilirdi: *«Siz de parlamentoda görev alın. Batıda pek çok sendikacı değişik siyasal partiler içinde yer alır ve yasa yapıcı durumuna gelir. Siz de bu yolu deneseniz...»*

Yanıt hazırdır: *«Biz partilerüstü sendikacılarız. Zaten 1982 Anayasasında yeri var; sendikalar siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; der-*

neklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler...»

Edemezler... Yasa bunu emrediyor, elbette yasaya uyulacaktır. Sonra? Sonrasını, Türk-İş'ten dinleyelim:

«Geçtiğimiz dönemde işçi hak ve özgürlükleri alanında karşılaşılan çıkmazlar, başta işçiler olmak üzere, dar ve sabit gelirlileri çevreleyen ekonomik güçlüklerle bütünleşmiştir.»

İstikrar politikası ihtiyacı belirtilerek alınan önlemlerle enflasyon oranı aşağılara çekilirken, kitleler ağır geçim koşullarının mağduru olmakta devam etmişlerdir. Gelir dağılımındaki bozukluk giderek artmış, işsizlik son derece tehlikeli boyutlara ulaşmıştır.

Bu, öncelikle devletin *sosyallik* niteliğinin ikinci plâna atılması, Türkiye'nin yapısal sorunlarının gerektirdiği önlemlerin alınmamakta ısrarlı olunmasının sonucudur.

Aynı dönemde, serbest toplu pazarlığın yerine geçen *mecburi tahkim düzeni* koşulların işçiler aleyhine gelişmesinde etken olmuştur.

.....

«Sosyal güvenlik alanında sürdürülen çalışmalar, Türk işçi hareketinin temel ilgi alanı olmakta devam etmektedir. Sosyal güvenlikte, işçi hareketi açısından temel hedef, 'sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi'dir. Yurdumuzda adaletli bir refah dağılımının sağlanamadığı, sosyal güvenliğin yeterli biçimde yaygınlaşmadığı bir gerçektir; yurdumuzda bütün sosyal güvenlik kurumlarının aktif üyeleri, emeklileri, yurt dışında çalışan işçilerimiz ile bütün bunların bağımlılarının toplam sayısı 22 milyon 800 bin dolayındadır. Buna göre sosyal güvenlik programları nüfusumuzun ancak yüzde 49.8'ini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, ülkemiz nüfusunun yarısı sosyal güvenlikten yoksun bulunmaktadır.» (13. Genel Kurul Çalışma Raporu, 21-25 Aralık 1983).

Bu sonuca varılan geçmiş yıllarda Türk-İş Genel Sekreteri, Bülent Ulusu kabinesinde Sosyal Güvenlik Bakanlığını üstlenmişti. Bu nedenle Türk-İş, üye bulunduğu İCFTU örgütü'nden geçici olarak çıkarılmıştı. *ARAYIŞ*'ın da belirttiği gibi *«Türk-İş Genel Sekreteri'nin, demokratik işçi haklarını tümüyle kaldıran bir hükümette yer alması, sosyal güvenlikle ilgili hakları kısan tüm kararların, yasaların altında imzası bulunması, üstelik (iddiaya göre) bu konularda Türk-İş'e yanıltıcı bilgiler vermesi, bilindiği kadar 'iç sorunlar'ın başında geliyordu.» (18.4.1981).*

Ama, bir süre sonra Genel Sekreter *izinli* sayıldı, İCFTU, yeniden Türk-İş'i üyeliğe aldı ve 1982 Genel Kurulunda Genel Sekreter yine yerini korudu. 13. Genel Kurul'da *(21-25 Aralık 1983)* Genel Başkanın karşı çıktığı söylenen ve başka adayların Genel Sekreterliğe seçilmeye çalışacağı ileri sürülmesine karşın, Ulusu kabinesinin istifası ile bakanlığı sona eren Türk-İş Genel Sekreteri yeniden ve daha güçlenerek eski görevine seçildi. Bir bakıma eski hamam, eski tas korundu, yalnız sular biraz soğuk akıyordu.

Başbakan Turgut Özal, sendika ağalığının varlığından haberliydi ki, görüşlerini açıklarken *sendika ağalarıyla, işçileri* birbirinden ayrı tutma gereğine değinmişti (13.3.1984). Aslında da sendikalı işçiler, sendika ağalarıyla aynı kefeye elbette konamazdı. Yaşamları ayrı, özlemleri ayrıydı. O kadar ki sık sık grizu felâketiyle karşılaşan Zonguldak işçileri, üyesi oldukları sendikayı, sendika ağaları yüzünden protesto niteliğinde basmıştı geçen yıllarda, yerel basına yansımıştı, sendika ağalarının işçilerden aldıkları sendika aidatını yatırdıkları bankalardan faizlerini nasıl kendi çıkarları için kullandıkları ve yolsuzluk yaptıkları...

Başbakan Özal'ın anlayışına göre, 12 Eylül öncesi dönem, sendikacılardan kaynaklanmıştı; 12 Mart 1984'te

Muğla'da gazetecilere bunu ileri sürüyordu. Onun için de YÖK, Sendikalar, Toplu Sözleşme ve Grev, Lokavt yasaları ile Dernekler yasası ve de Siyasi Partilerle ilgili yasa düzenlemeleri, bu anlayışın sonucuydu. Sayın Başbakanın anlattığına göre, sendikacılar şöyle diyormuş:

«Ben sendikanın başına geçersem, altıma çekerim arabayı, işçilere çekerim martavalı...»

Ve bu dönem kapanmış... Basın mensuplarının bu yasalarla ilgili kaygılarına karşı görüşü şu olmuştu:

«Ben bu yasalarda işçi hakları' bakımından esasa taalluk eden bir nokta görmüyorum. Bu meseleyi işçinin arasında yaşadım. Çok önemli bir dönemde o dönemin en zorlu sendikası Maden-İş'le karşı karşıya geldik. Grev kararı, ne diyorlardı ona, referandum değil, grev oylamasına kadar gitmiştik. Silahtarağa gibi bir yerde Maden-İş'i yendik. İşçi greve 'Hayır' dedi. Bu kanunları gayet iyi biliyorum. Geçtiğimiz dönemde ana zorluk şuydu: Sendikaların başında olanlarla ilgili zorluklar vardı. İşçileri bunlardan ayırmanız lâzım. İşçinin sorunları vardır. Bunu kabul ediyorum. Ama biliyorsunuz, şu tabir bile kullanılmıştır: 'Sendika ağaları.' Sendikaların başında olanlar fevkalâde rahat yaşıyorlardı. Hiç kimse onları kontrol etmiyordu. Bugün esas yıkılan burasıdır. Kontrol gelmiştir.»

Sayın Özal bunu ısrarla yineliyordu:

«İki şeyi birbirinden ayırmak gerekir. Yukarıda, sendikaların patronları var. Ağaları var. Aşağıda işçiler var. Türkiye'de bozulan takım yukarıda idi. Onların yüzünden oldu. Yönetimlere kötü insanlar geldi. Birbirleriyle kavga ettiler. Kanunlarda yapılan budur, bunlara mani olmak içindir, kötü insanlar, sendika yönetimine gelmesin diyedir.» (Cumhuriyet, 13 Mart 1984, Sf. 1).

DEĞİŞTİRİLEN YÖNTEMİN ELEŞTİRİSİ

Başbakan Sayın Özal, herhalde *kötü insan* demiyordu Türk-İş Başkanı sayın Şevket Yılmaz'a... O, yargılanmakta olan *sendikacılara* ve yöntemlerine de karşı çıkıyordu. Ama bugün Şevket Yılmaz, kaygılı. Görüşlerini, çok efendice, uygarca açıklıyor:

«Bir ülkede hür sendikacılık çembere sokulmak istenirse, çalışanlar içinde önemli bir kesim, salt çalıştırılma statüleri sebebi ile sendika özgürlüğünden mahrumsa, suni ayırımlarla temel hak ve özgürlüklerden yoksun hale getirilmeye çalışılıyorsa, işçiler ekonomik hak ve özgürlüklerini, çıkarlarını korumak ve geliştirmek için kurdukları örgütleri yönetemiyor; yöneticilerini yasal tahditler sebebiyle serbestçe seçemiyor, iş programlarını ve çalışma hedeflerini özgürce belirleyemiyorsa, sendikalar toplumdan tecrit edilmiş bir biçimde idarenin keyfi tasarruf ve kararlarına karşı etkin güvencelerle korunamıyorsa, o ülkede demokrasi tartışmalı hale gelir.»

Şevket Yılmaz'ın kaygıları grev ve toplu sözleşme özgürlüklerinin kısıtlanması noktasından da geliyordu. Serbest toplu pazarlık ve hakkın biricik güvencesi grev eylemi, kısıtlamalara uğramıştı. Sayın Yılmaz, bu kısıtlamalar nedeniyle *«sorunlar mecburi tahkim yolu ile çözülmeli, düşüncesi egemen kılınmak isteniyorsa, demokrasinin geleceğine güvenle bakmak zorlaşır»* diyordu, aynı demecinde. Konuşmasını şöyle sona erdirmişti *İşçi Görüşünü Duyurma* toplantılarının ilkinde, İzmir'de:

«Bir değerlendirme yapılmazsa, sıkıntıya yol açan bu tavır sürdürülmeye çalışılırsa fırtına olur. Yasalardan, yasaların bazı hükümlerinden ciddi şikâyetimiz vardır. İşverenler yarattıkları bu cenderenin geçmişte olduğu gibi bir gün gelip, kendilerini de ciddi çıkmazlara sürükleyebileceğini görmüyorlar mı? Birer tane gözlük mü alalım?» (Cumhuriyet, 12 Mart 1984).

Herhalde gözlük almaya gerek yoktu. Çünkü İşverenler Konfederasyonu (TİSK) Nisan 1982'de Ankara'da yaptıkları XIV. Olağan Genel Kurullarında, Çalışma Raporlarına neler istediklerini birbir yazmışlardı ve bunların çoğu Anayasa tasarısında yer alsın diye alabildiğine yoğun bir çalışma yapmışlardı. İşçileri *mutlu azınlık* diye nitelemişler, Türk-İş de bu raporda önerilen istekleri *Sosyal Bunalım Programı* diye nitelemiş ve daha o zaman işverenlerin isteklerinin amacını şöyle açıklamıştı:

«Özgür sendikacılığı, grevli serbest toplu pazarlık düzenini çökertmek, işçi örgütlerini her yönden etkisiz kuruluşlar haline getirmek, sosyo-ekonomik sorunlara çözüm arama işlevlerini baltalamak, sosyal devlet anlayışını tahrip etmek...»

Ve bunu tanımladıktan sonra şunu eklemişlerdi:

«Vahim olan, bu sosyal bunalım programının Anayasa tasarısında aynen yer almış bulunmasıdır.» (Türk-İş yayını) Anayasa tasarısı işveren isteklerine göre hazırlandı, İŞTE İSPATI!

Geçen Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında Belçika'da, Yunanistan'da, Norveç'te, İngiltere'de, Federal Almanya'da çeşitli nedenlerle, özellikle haftalık çalışma süresinin 35 saate indirilmesi istemiyle yapılan grevlerin dalga dalga yayıldığı günlerde, bizde Yüksek Hakem Kurulu, ücretlerine %60 zam isteyen Türk-İş üyesi T. Maden İşçileri Sendikası'na, kendi ilke kararlarının da altında %18 zammı uygun görüyordu ve yapılacak bir şey kalmıyordu. Çünkü, Batı uygarlığının, Türk-İş'in üyesi olduğu Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonunun bile vazgeçmediği ilkeler, Türkiye'de bir hayli yara almıştı. Bu nedenle Türk-İş Yönetim Kurulu'nun istemi şöyle özetlenebilirdi:

Yapılacak tüm düzenlemeler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Antlaşması, Philadelphia Beyannamesi, Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın (İLO'

nun) ana statüsü, İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Haklar Temel Yasası ve Birleşmiş Milletler Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan ilkelere uyulsun.

Doğal olarak bunlardan başka Türk-İş, herhalde İLO' nun sendika kurma özgürlüğüne ilişkin 87 sayılı sözleşmesi başta olmak üzere kollektif müzakere (Toplu Sözleşme'ye ilişkin) hakkındaki 98 sayılı, kamu görevlilerinin sendika kurmak, ya da sendikalara üye olmak hak ve özgürlüklerine ilişkin 151 sayılı, serbest toplu sözleşme hakkının yaygınlaştırılmasını öngören 154 sayılı sözleşmelerde yer alan ilkelerin de Türkiye'de egemen olmasını istemezlik edemezdi, etmedi de. Ne var ki, bu ilkeler ışığında Sendikalar, İş, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt, Toplu Konut, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Tarım İş, Kıdem Tazminatı Fonu gibi yasalarda değişiklik yapmak için Meclisteki sendika kökenli milletvekili pek vakit bulacağa benzemiyordu. Hele Yüksek Hakem Kurulu müessesesini tarihe maletmeye gücü yetecek miydi Türk-İş'cilerin?

O Yüksek Hakem Kurulu ki *«1963-1980 döneminde, 17 yıllık toplu pazarlık düzeni içinde denene denene sözleşmelere yerleşmiş ne kadar hüküm varsa, hepsini sözleşmelerden ayıkladı. İş düzeni, iş barışı, çalışma koşulları, iş güvencesi, taraflar arasında pazarlık konusu edile edile, artık benimsenmiş, pazarlığı bitmiş, yerleşmiş sözleşme hükümlerinin tümü, yılların emeği yok edilince, şimdi herşeye yeni baştan başlanacak. Geçmişte anlaşma ile noktalanmış konular yeniden uyuşmazlıklara konu olacak. Üstelik taraflar artık önceden hazırlanmış tek istek metni ile ve bunu pazarlık sırasında değiştirme hakları olmadan masaya oturacakları için, pazarlıkta esneklik de söz konusu olmayacak. Toplu pazarlık hakkını kullanacak işçilerin en az % 50'si çok geliştirilmiş olan grev yasakları sayesinde, uyuşmazlık sonunda YHK'na gide-*

cek. YHK'nun 1984 ücret artışı politikası, ilke kararı bilinirken, hangi işverenin toplu sözleşme masasında işçi sendikasına bunun üstünde hak vereceği düşünülebilir? Sadece grev yasaklarında değil, grev ertelenmesinde de uyuşmazlık YHK'nda noktalanacağına göre çok büyük işçi çoğunluğu için toplu pazarlık hakkının çok önemli bir anlam taşıdığını söylemek böylece olanaksızlaşıyor. Grev hakkı olan işçiler için sanki durum daha mı parlak? Bütün sendikacılar yürürlükteki yasal düzenleme ile işverenlerin istemediği bir grevin yapılabileceğine inanmıyorlar.» (Şükran Ketenci, Cumhuriyet, 12.4.1984).

Doğrusu, işçi hak ve özgürlüklerinin bu duruma gelmesinde, bir kısım sendika ağalarının daha 1970 öncesinde, kendilerinden başkalarının sendika kurma, sendikada yönetici olma, sözleşme ve grev yapma haklarını budamak isteklerindeki politikalarının büyük payı vardır. Bir yandan işverenlerle, bir yandan iktidardaki partinin etkin milletvekilleriyle kapalı kapılar ardında yaptıkları görüşmeler, 274 ve 275 sayılı yasaları kuşa çevirme noktasında ittifaka dönüşmüştü. Sendika ağaları, sarı sendikacılar, özgür sendikacılığı ortadan kaldırmak için asıl amaçlarına yumuşak, inandırıcı, yararlı kılıflar geçirmiş ve *sendika enflasyonuna son verme* gerekçesini işlemişlerdi. Sendika ağalarının ve yandaşlarının ittifakı, bir kısım işverenlerde klasik yok etme, hakları işlemez hale getirme isteğini uykudan uyandırmıştı. *Önce ağalarla işbirliği yapıp, sert sendikacıları ortadan kaldıralım, sonra sıra bu yumuşak başlı kuzulara, gelir, onların hakkından çok daha kolaylıkla gelinir* düşüncesinin ilk bölümü Anayasa Mahkemesi kararıyla önlenmişti. İşverenler niyetlerini askıya almış, fırsat ellerine geçince önce *sert* kesimi haklı-haksız ağır eleştiri bombardımanına tutmuş, kamuoyunu kısmen inandırmışlardı. O kesim mahkemelere düşmüş, *kuzuların* dar bir alana sıkıştırılması işte gerçekleştirilmişti.

SENDİKA AĞALIĞININ İSTEMİ: YALNIZ BİZ...

Sendikaların bir işkolunda yalnız bir sendika kurması, bir işkolunda yalnız bir fabrikanın üretim yapması gibi bir sonuç verir: Rakipsiz kalma! Bu; sendikacılıkta işçiyi sömürmeyi, fabrikacılıkta aşırı kâr amacıyla sık sık fiyat yükseltmeyi mümkün kılar. Rekabetin var olduğu bir sistemde sendikalar arasında işçiye yararlı olma açısından çoğulcu sendikacılığı yaşatma dünya sendikacılığının bugün de sürdürmekte olduğu bir anlayıştır.

Bizde Türkiye'de ise, daha 1947'den beri aynı işkolunda birden çok sendikalar kurulduğu halde, işçinin serbest seçimi bazı işçi sendikalarını güçlendirmiş, ötekileri ise cılız kalmıştı. Ama ne var ki, bazı sendikalar, güçlü görünen sendikalara rakip duruma geldiler, o vakit bazı sendika ağaları, görünürde *güçlü sendikacılık* amacı güderek sendikacılık dünyasında kendi diktalarını sürdürmeyi amaçladılar. 1963 yılında yürürlüğe girdiği tarih olan 24 Temmuzu *İşçi Bayramı* ilân edenler, o tarihte yürürlüğe giren 274 ve 275 sayılı yasaları değiştirmek için kendi keyiflerine göre bir tasarı taslağı hazırladılar, Meclisteki değişik partilerden seçilen sendikacı milletvekillerinden bir kaçına imzalattılar ve Meclis Başkanlığına verdirdiler. Meclis Karma Komisyonunda da sendikacı milletvekillerinden Kaya Özdemir, Hasan Türkay, Enver Turgut ve Mustafa Ertuğrul'a bu tasarıyı savunma görevi düştü. Sendika ağaları, bütün sendikaların yöneticilerini kendilerine bağlama amacıyla, tasarının 26. maddesinin gerekçesini şöyle tanıtıyorlardı:

«Sendikal hareket bir bütündür. Bu bütün içerisinde birliğin sağlanması ve eşit mesuliyet prensibine uyulması hedef olmalıdır. 274 sayılı Kanunun 5 yıllık uygulamasında sendika yöneticilerinin ücret, yolluk ve ödeneklerinde kısmen de olsa yakınlık sağlanamamıştır. Bu sebeple değişiklik teklifinde en çok üyeye sahip Konfe-

derasyona görev yükletilerek tüm sendikaların verilecek müşterek karara uymaları sağlanmıştır. vs...»

Sendika ağalarının uğraşı sonunda, iktidarın da ekonomik ve sosyal felsefesine uygun düşen tasarı Meclis'te ve Senato'da görüşülüp yasalaştı. Ancak Meclis'te temsil edilen Türkiye İşçi Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi 274 sayılı Sendikalar Yasasının Anayasaya aykırılıkları nedeni ile *iptali* için Anayasa Mahkemesine başvurdular.

Anayasa Mahkemesi, yeni yasayı ince eleyip sık dokuduktan sonra önemli hak sınırlamaları ve özgürlükleri kısıtlamayı getirdiğini gördü. Örneğin, yasada öngörülen kural şuydu: Bir işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3'ünü üye yapmamış bir sendika, Türkiye ölçüsünde çalışma yapamayacaktı. Anayasa Mahkemesi, kararında şöyle diyordu: *«İşkolu işçi sendikalarının çalışma alanı için konulan bu sınırlandırma, sonuçta onların kuruluşunu iyice etkilemekte ve onları ölü doğmuş duruma sokmaktadır.»* Anayasa Mahkemesi bu anlayışla şunu da vurguluyordu: *«Türkiye çapında sendika kurma olanaksızlığı, bugün kurulmuş olan Türkiye çapındaki sendikalar yararına bir tekel yaratma sonucunu doğurur ki bu da Anayasanın başlangıç kurallarına 2. ve 153. maddeleri kuralına aykırıdır.»*

Anayasa Mahkemesi sendika kurma özgürlüğünü batıda anlaşıldığı genişlikte ve önemde anlıyor ve şunları belirtiyordu:

«Eşit kullanılmayan, kişilere ve kamuya huzur ve adaletli bir düzen sağlamayan sendika özgürlüğünün çağdaş uygarlık düzeyi ile ve hele batı uygarlığınca benimsenen demokrasi anlayışı ile bağdaşması olanak dışıdır. Toplum yararına olan özgür girişimlerde, bu arada sendika alanındaki kuruluşlarda, daha iyisini bulmak, kişi haklarını savunmada ve gerçekleştirmede en uygun çalışma örgütlerini kurmak, yarışma duygusunun oluşması-

na bağlıdır. Yarışma duygusunun gelişmesi ve amaca ulaşabilmesi için, girişimlerin tekel biçiminde değil, çokluk halinde oluşması en önde gelen koşuldur. Bu bakımdan işçi haklarının korunması için kurulan sendikalar, daha baştan yarışma duygusunu baltalayıcı ve engelleyici bir hukuk düzeni içinde olmamalıdırlar. Oysa tartışma konusu olan Yasanın 9/2'nci maddesi yukarıda anılan ilkelere aykırı bir düzen getirmektedir ve bu nedenle Anayasa'ya uygunluğu savunulamaz.»

Birkaç sendika ağasının, kendi ağalık alanlarındaki egemenliği sürdürmek için savundukları görüş şuydu:

Güçsüz sendikaların varlığı, işçi haklarının kaybına yol açıyor. Toplu sözleşme ve grev hakları bakımından güçlükler doğuruyor. Bu nedenle işkolundaki işçilerin üçte birini temsil etmeyen sendikalar Türkiye tipi sendika sayılmamalıdır, işkolu adına sözleşme yetkisi alamamalıdır, falân filân...

Bu görüşe bağlı kalan ve işin belki de içyüzünü kavrayamayan milletvekillerinin kabul ettikleri maddeye karşı açılan *İptal Davası* nedeniyle Anayasa Mahkemesi şu kanısını açıkladı:

«İşçilerin ancak güçlü sendikalar aracılığıyla yararlarını koruyabilecekleri, güçsüz sendikaların artışının işçilere hiçbir yararı dokunmayacağı düşünceleri doğrudur ve bu sakıncaların önlenmesi yolunda birtakım yasal tedbirler alınması Anayasa'nın 5'inci ve 64'üncü maddeleri gereğince Yasa Koyucuya tanınmış yetkilerdendir. Kaldı ki son Anayasa değişikliği ile 46'ncı maddenin birinci fıkrasına / Bu hakların kullanılışında uygulanacak şekil ve usuller kanunla gösterilir / kuralının eklenmesi ile Yasa Koyucunun daha önce de sahip bulunduğu düzenleme yetkisi ayrıca belirtilmiş bulunmaktadır. Yalnız ereğe uygun olmayan, sendikalarla federasyon ve konfederasyonların kuruluşlarını daha başlangıçta olağanüstü zorlaştıran ve onların geniş ölçüde çalışmaları sonucun-

da kendilerini beğendirerek üye sayılarını artırmalarını engelleyici nitelikte olan bir düzenleme, Anayasa'ya uygun görülmez.»

Anayasa Mahkemesi'nin bu sonuca varması özgürce tartışma sonucunda alınmıştı. Bazı üyeler değişik nedenlerle bazı görüşlere karşı çıkmış, ama yargıçların çoğunluğu sendikacılık tekeli yaratmayı ve daha doğuşunda gelişmesini önleyici hükümlerle, engellerle karşılaşılan sendikacılığı demokratik düzene aykırı bulmuştu. Böylece birkaç sendika ağasının çabası boşuna gitmiş, işverenlerin hayal ettikleri patron - ağa balayı yılları, 1980'e kadar özlemden öteye gidememişti. Şimdi, sendikalar, işçilerin ekonomik ve toplumsal çıkarlarını koruyamayacak duruma geldiler. Sadece toplu sözleşme formalitesini yerine getiren, yardımlaşma ve benzeri alanda çalışmalar yapan bir duruma dönüştüler (Petrol-İş Başkanı C. Selvi, 12.4. 1984, Cumhuriyet).

TURGUT ÖZAL'IN SENDİKACILIK ANLAYIŞI

İşçi sendikalarının elde ettikleri haklar ve hürriyetler bu kadar kısıtlandıktan sonra, yok denecek hale geldikten sonra ne olacak? Acaba Başbakan Turgut Özal, uluslararası normlara uygun yeni bir sendikalar ve toplu sözleşme yasasını Meclise sunacak, ya da böyle tasarılara ANAP grubu olumlu oy verecek mi?

Bu sorulara yanıt bulmak için biraz eskiye gitmek gerekiyor. Madeni Eşya Sanayii İşverenleri Sendikası MESS'in başkanlığını yapan, 1979'da da Başbakan Yardımcılığına atanan sayın Özal, 1979'da Ankara'da Aydınlar Ocağı'nda bir tebliğ sunmuştu: *Kalkınmada Yeni Görüş'ün Esasları...*

Bu yeni görüşleri öğrenince, bu bölümdeki iki soru-

ya *hayır* demek gerekiyor. Bir kez Sayın Özal, inançlarından çabucak dönen kişilikte bir politikacı değil. İkincisi, işçilerin durumu ve gücü, iktidarı uluslararası sendikacılık ölçülerine uygun ve Türkiye'nin 1961 Anayasasındaki ekonomik ve sosyal hak ve hürriyetleri yeniden elde etmelerine elverişli değil...

Turgut Özal, Başbakan Yardımcısı iken işçi-işveren ilişkileri hakkındaki görüş ve önerilerini şöyle sıralamıştı:

«İşçi - işveren münasebetlerinde Marksist düşünceden kaynaklanan sınıf mücadelesi ve hakların kavga edilerek alınması esasına dayanan, işvereni ve işçiyi birbirine düşman olarak kabul eden kapitalist düşünce tarzından tamamiyle uzaklaşılacaktır.

İşçi ve işverenin bir arada ve aynı gaye için çalışması karşılıklı hak ve vazifenin adli esaslara bağlanması, mücadele ve kavga yerine müşavere yeni görüşün ana esasını teşkil edecektir.

Bu esasta grev ve lokavt nihai olarak kaldırılacaktır. Bununla beraber bu aşamaya gelinceye kadar geçiş döneminde aşağıdaki esaslar uygulanacaktır:

- *Sendikal rekabet kaldırılmalıdır.*
- *Belli sayının üstünde çalışana sahip işyerlerinde çalışanlar, lokal bir sendikada örgütlenmelidir.*
- *Aynı işkolunda bu şekilde meydana gelen sendikalar, bir federasyon bünyesinde teşkilatlanmalıdır.*
- *İşverenler de aynı paralelde işkollarına göre işveren sendikalarında teşkilatlanmalıdır.*
- *Gerek işçi, gerekse işverenden bugünkü aidatların bir hayli altında aidat kanunen değil, gönüllü olarak kesilmelidir ve bunun bir kısmı üst kuruluşa verilmelidir.*
- *Toplu sözleşmeler, işkollarına göre üst kuruluşlar tarafından işyerlerine göre müzakere edilip hazırlanmalıdır.*
- *Grev ve lokavt kararları, bu üst kuruluşlarca alınmalı,*

grev kararları her işyerindeki işçinin gizli oylamasıyla tasvibine veya reddine sunulmalıdır.

- *Grev veya lokavtın belli bir süreyi geçmesi önlenmelidir. Bu müddetin sonunda grev veya lokavt kaldırılmalı, Yüksek Hakem Kurulu'na gidilmelidir.*
- *Yüksek Hakem Kurulu gerek işçi, gerekse işveren kesiminde tecrübeli, fiilen işçi veya işveren temsilcisi olarak çalışmayan kimseler ile devlette ekonomik sahada, yüksek yargı organlarında, üniversitelerde mühim görevlerde bulunmuş, fakat emekli olmuş kimselerden kurulmalıdır.*
- *YHK'nun kararı nihai olmalıdır.»*

28-29 Nisan 1979'da Başbakan Yardımcısı sayın Turgut Özal'ın bu tebliğindeki görüşler, batı sendikacılığının hiçbir aşamasında görülmemiş bir darlıktadır. Görüşlerinin temel dayanağı işverenin çıkarıdır ve sadece işveren huzurunu esas alan bir felsefeden kaynaklanmaktadır. Başbakan Yardımcısına göre, bunca işsizi olan bir memlekette *belirli sayıda bir zümreye memleket gerçekleri ile uyuşmayan aşırı ücretler ödenmektedir.* Sonra *işçilerden kesilen yüksek aidatlarla iş görmeyen, herhangi bir istihsalde bulunmayan, demagoji ile geçinen bir zümre yetişmektedir. (Tercüman, 14 Ekim 1981).*

Böyle olunca da yeni tesisler kurulamayacak, enflasyon hızlanacak, Türkiye ekonomik bir çıkmaz sokakta kalacaktı. Oysa memleket hızla kalkınmalı, tarımda, turizmde, sanayide ve altyapıda verimli yatırımları hızla yapma durumuna gelmeliydi. Bütün suç *yüksek ücret alan belirli sayıda bir işçi zümresi* ile, *yüksek aidatlar alan ama iş görmeyen, herhangi bir istihsalde bulunmayan, demagoji ile geçinen sendikacılar* zümresindedir!!!

Petrol-İş Genel Başkanı Cevdet Selvi şöyle diyor:

«Bütün kurumlarda olduğu gibi geçmişte sendikacılığın yozlaştığını görmezlikten gelmek mümkün değildir. Toplu sözleşme, eylem ve grevlerin olmadığı geç-

tiğimiz sürede Türk ekonomisinin düzeldiği, son derece mükemmel olduğu kanıtlanamaz. Demek ki, bu olumsuzluğun kaynağı sendikalar değildir. Olumsuzlukta katkısı belki olabilir ama, kaynağı değildir. (Yankı, 19 Eylül 1983).

Sosyal Siyaset Profesörü Cahit Talas'a göre; Türk-İş partilerüstü politikayı sürdürerek bir *demeç sendikacılığı* oluşturmuştur, işçi hak ve çıkarlarını korumada etkinliğini yitirmiştir, sendikacılık hareketi bunalım dönemi yaşarken 24 Ocak Kararlarının anti-sosyal felsefesi karşısında herhangi bir faaliyeti görülmemiştir. *(Bilim ve Sanat Dergisi, 1 Şubat 1984).*

Prof. Cahit Talas, Türk-İş'in son genel kurulunda olup bitenleri değerlendiren yazısında şunu belirtiyor:

«Türk-İş'in 13. Genel Kurulunda bir delegenin sosyal demokrasiden sözetmesini olay yapan Türk-İş Başkanının davranışı, Türk sendikacılığının geleceği hakkında düşündürücü ve son derece üzücü bir durumu belirlemektedir.» (a.g.y.).

TİSK'in hazırladığı (12.3.1984) ilkeler ve öneriler sınırı içinde Başbakan Sayın Özal'ın bir vakitler başkanı olduğu MESS de toplu sözleşme öntasarısını şimdiden hazırladı. 2821 ve 2822 sayılı sendikalar ve grev yasalarında atılan geri adımları, *İktisatçılar Haftasında* düzenlenen *İşçi - İşveren İlişkileri* toplantısında tok sözlü sendikacılardan Cevdet Selvi yasaları şöyle tanımladı: *«Yeni kanuna göre, işveren izin verirse grev yapabilirsiniz. Aslanın dişlerini, tırnaklarını söktüler, palyaçoya döndürdüler.» (28.4.1984).*

Bunun içindir ki, artık sendikacılık *rica etme sendikacılığına* dönüştü. TES-İŞ Sendikası'nın İstanbul 1 No. Şube Başkanı Sayın Faruk Büyükkucak şöyle diyordu:

«Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır, rica sendikacılığı.» (9.4.1984, Cumhuriyet).

Bu gerçekler karşısında, sendikal sorunları incelemede uzmanlaşan yazar Sayın Şükran Ketenci şu kanıda:

«Türk-İş ilk kez siyasal iktidarla uyum içinde olamamanın acısını, zorluklarını tadıyor. Doğal akış içinde, ya işçiyi savunmayı öğrenir, ya da yok olup giderler. Ne yazık ki işçi haklarının savunulmasında temel sorun, bu köhnemiş sendikacılık anlayışından ibaret değil. İşin kamuoyuna yansımayan, bilinmeyen cephesinde, sendikaların denetim tehdidi ile kıskıvrak siyasal iktidara teslim edilmiş olmaları var. Daha işin başında DİSK yöneticilerinin yargılanması, Türk-İş yöneticileri üzerinde beklenenin de üstünde bir ürküntü yaratmıştı. Üstelik onlar siyasal da değil, hesap verirlerse akçeli konularda hesap vereceklerdi. Birkaç küçük soruşturma, çok güçlü sanılan bazı üst düzey yöneticilerinin yok olmalarına yetti bile.» (3 Mayıs 1984).

Sendika ağalığının acı ve hazin görünümü, ne kadar açıkca gözler önüne serilmişti. Asıl önemli bir yanı da şu:

«Evet, işin kamuoyunca pek bilinmeyen yanı, yasal düzenlemelerin sendikaların kaderini siyasal iktidarın eline teslim etmiş olması ve de denetim yetkisinin işçiden yana değil, iktidara verilecek desteğe göre kullanılması, sendikaların işlevlerinden pekçok şeyi alıp götürmüştür. Bu ortamda işçi çıkarları nasıl savunulacak? Birlikte izleyeceğiz.» (a.g.y.)

Türk-İş 1952'den sonra bir süre bağımsız kaldı, her iktidarla işbirliği yapmayı başardı; bunun karşılığı olarak Çalışma Bakanlığı ceza paralarını Türk-İş'e aktardı; görkemli binasının arsasını SSK satın alıp Türk-İş'e verdi, üye aidatını (ödentisini) çok aşan dış yardımlar alan bir Türkiye sendikası, Türk-İş Başkanının odasını özenle döşedi; Türk-İş Genel Sekreteri iki kez senatör seçildi.

Türk-İş Eğitim Sekreteri Sayın Kaya Özdemir Mil-

letvekili iken, Türk-İş Başkan Yardımcısı olan bir milletvekiliyle birlikte 1969'da Meclise bir yasa tasarısı vermiş, Türk-İş'in geleneksel tutumu sergilenmişti:

«Yurdumuzun en güçlü iki örgütü olan Türk-İş ile Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu yetkilileri ortak çalışmaları sonucunda değiştirilmesi düşünülen noktalarda tam bir anlaşmaya varmış ve varılan anlaşmayı Çalışma Bakanlığına duyurmuşlardır. Çalışma Bakanlığı bu görüşlerden hareketle değişiklik tasarısını hazırlamıştır.»

SENDİKACILIK VE TÜRK-İŞ

Türk-İş'in Sendikacılık Eğitimi kitabının *GİRİŞ* bölümünden bir parçayı aktaralım:

«1850 - 1870 yılları arasındaki sanayi devrimi bir alt sınıfın doğmasına sebep olmuş ve bu sınıf zamanla içinde bulunduğu şartların ve maruz kaldığı sosyal adaletsizliğin farkına vararak bütün gücü ile kapitalist rejimin zincirlerinden kurtulmak teşebbüsüne geçmiştir. Bugün atom enerjisinin, Termo - Nükleer enerjinin ve Güneş Enerjisinin barışçı gayelerle kullanılması neticesinde sağlanan teknik gelişmenin sınırsız imkânları ile temayüz eden bugünkü gelir ikinci bir sanayi devrimidir.»

Türk-İş, batı'da uygulana gelmekte olan *işçi sınıfı hareketi*nden *sınıfı* atmakla gücünü yitirmiştir. Türk-İslâm Ülküsü'ne de uygun olan işçi sınıfını, sayın Ahmet Arvasi bir yazısında şöyle anlatır:

«İşçi (proletarya) sınıfı, sürekli olarak ücret karşılığında, başkası için, beden gücü ile çalışan 'ücretlilerin' teşkil ettiği bir sosyo-ekonomik birimdir. Bu sınıfın sayısı ve 'etkinliği', sanayileşmenin gelişme hızına paralel olarak sürekli olarak artmış bulunmaktadır. Bilhassa son

iki yüzyıl içinde, 'işçi sınıfı', sosyo-politik hayatın şekillenmesinde ya doğrudan doğruya, yahut dolaylı olarak çok önemli 'roller' oynamakıadır.» (Hergün, 14 Mayıs 1979).

Türk-İş açısından soralım: Sendikalar, siyaset'le ilgilensin mi, ilgilenmesin mi?

«Yeni Anayasamız sendikalara muayyen siyasi faaliyetler yasağı dışında, geniş ölçüde siyasi faaliyette bulunma imkânını sağlamıştır. Kaynağını yeni Anayasa'dan alan 274 sayılı Sendikalar Kanununda da bu durum hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde tahkim edilmiştir.»

Türkiye'nin siyasal yaşamında söz sahibi olmayı nasıl gerçekleştirmişti Türk-İş?

TİP kurulurken seyirci kalmış, sonradan bu partiyi *tasfiye için Çalışanlar Partisi'ni kurmaya yönelmişti.* Bu parti etrafında önemli bir destek sağlayan girişim, Türk-İş Başkanının kuruluşu ertelemeleri sonucu dağılıp gitmişti. Türk-İş, TİP'i yıpratmak için elinden geleni yapmıştı.

Parlamento üyelerini denetleme kararı vermiş, her parlamenter için bir fiş tutmuştu.

Meclis görüşmelerinin izlenmesinden sonra dokuz milletvekilinin işçi ve toplum aleyhine çalıştığını saptamış, bunların seçimlerde kazanmamaları için haklarında düzenlenen broşürleri illerine göndermişti. *(16.8.1965).*

Fakat Ankara 3. Sulh Mahkemesi, Türk-İş'in broşürlerini ve broşürle ilgili beyannamelerini toplatma kararı vermişti *(18.8.1965).* Ayrıca Mahkeme'nin Türk-İş binasında da arama yapma kararı, siyasi polisce uygulanmıştı.

Türk-İş'in kara listeye aldığı 9 milletvekilinden Ahmet Bilgin, Sait Sina Yücesoy, Ruhi Soyer milletvekili seçimini kazanmışlardı.

Ve Türk-İş, 1965 Eylülünden beri de *Partilerüstü*

Politika izlemeye karar vermişti. Karar vermişti ama, Türk-İş partili sendikacıların elinde (zaman zaman) kendi ilkelerine ters kararları da almıştı.

Başbakan Sayın Ürgüplü'ye Eylül 1965'te takdim edilen *MUHTIRA*'da Başkan Demirsoy'un bir demeci'nin doğru metni de sunulmuştu. Demirsoy'un demecinden bir bölüm okuyalım:

«... Biz kanunsuz şekilde muamele yapmaya itildiğimiz takdirde icabederse kanunsuz işler de yapacağız. Türk-İş sadece bu millet ve memleketin menfaati uğruna çıkan davranışları yok etmeye kararlıdır. Toplum menfaatleri ve yurt gerçekleri istikametinde hareket etmeyenlere karşıdır.»

SONUCA VARALIM: SENDİKA AĞALIĞINA SON!

Kendi gücünü aşan ve böbürlenmeye dönüşen bir laf ebeliği sendikacılığı ne yazık ki yaşandı. Sendika ağaları yetişti, mahkemelere düşenler oldu, öldürülenler, birbirlerini suçlayanlar, haklarında *dosya tutulanlar* sendikacılığının belirgin içyüzlerinin dışa vuruşuydu. Sendika ağalığı'nın niteliği, çıkarını öne almak, gününü gün etmek, hava atmaktı. 1961 Anayasası'nı bunca öven, 1961 Anayasası'na dayanılarak çıkarılan Sendikalar Yasasındaki siyaset yapma hak ve özgürlüğüne sığınan Türk-İş ise yeri gelince sendikal rekabeti öne aldı, Anayasal hakların karşısına çıkanlarla güçlü bir mücadele veremedi. Bir kısım parti yöneticileri ve onların sözcüleri bangır bangır bağırıyordu: *«Bu Anayasa kökümüzü kurutur!» (Son Havadis, Tekin Erer'in yazısı, 25 Mayıs 1970).*

Ve Türk-İş Başkanı o partinin Başkanı ve Başbakan için şöyle demişti: «Bizi en iyi anlayan Başbakan.»

1982 Anayasası siyaset yapmayı sendikalara yasak-

lamıştır. Ancak kişiler olarak isteyen işçi, isteyen sendikacı, Anayasa ve öteki yasaların gereklerini yerine getirerek siyasi partilerde yer alabilir. İşçilerin siyasetle uğraşması, sendikalardaki arkadaşlarının başarısı için zorunludur. Çünkü ekonomik mücadelenin yetmediği, hatta ekonomik mücadele ve hak arama yollarının çok sınırlandığı, engellendiği dönemlerde işçilerin politik mücadele için parti saflarında birleşmesi, seçmenlerin oyunu kazanarak Meclise girmesi, sendikal uğraşları kolaylaştırmak için zorunludur. Her çıkar grubu ve sınıf, kendi siyasal partisini kurar, yasal mücadelesini yapar, seçmenlerin oyuna göre ya iktidar olur, ya muhalefette kalır, ya da parlamentoda yer almaz. Buna razı olarak siyasal çalışmalarını sürdürür. Buna da kimse karışmaz.

Bilim, insanlık tarihini incelerken şunu belirtir: Kapitalist üretim ilişkilerinin başlamasıyla işçi sınıfı doğmaya başlamıştır. Kapitalist sanayileşme geliştikten ve sanayi temeli üzerinde kapitalist sistem verimini arttırdıktan sonra giderek feodal ilişkileri tasfiye edebilir. Unutmamak gerekir ki kapitalizm bir dünya sistemidir ve dünya kapitalist sisteminin temelinde sanayi kapitalizmi vardır. İşte bu sistem, bu sanayi kapitalizmi, gelişerek işçi sınıfını doğurmuştur. *İşçi sınıfı* demek, ille de *kalkın, kapitalistleri kesin, biçin, ihtilâl yapın* demek hiç değildir. İşçiler bir siyasal partide çoğunluğu oluşturabilir, seçimlerde halkın çoğunun oylarını kazanabilir ve parlamentoda çok sayıda partili işçi yer alabilir. Almanya, İngiltere, Fransa, Danimarka vb. de olduğu gibi. Böylece yasalarda işçilerin eleştirdiği maddeler kolayca değiştirilir, istenen tasarılar kolayca görüşülüp çoğunluk oyuyla yasalaşabilir. O vakit, sendikaların en basit haklar ve özgürlükler için yıllar yılı, üç yıl, beş yıl, on yıl, otuz yıl gözyaşı döküp bir tek isteklerinin yasalaşması için parti kapılarında şu, ya da bu milletvekilinin kendilerinden yana olmasını isteme dönemi geçmişte kalmış olur.

Nasıl ki bugün ANAP çoğunluğu herşeyi kendine göre değiştiriyorsa... Her gün yaşanan odur ki, çeşitli insan gruplarının çıkarı, başkalarının çıkarıyla çatışıyor. Bu çıkar mücadelesini olduğundan çok abartmamak, bu karşılıklı istek ve iddiaların sonuca varması için geçecek sürenin uzunluğundan korkmamak gerekir. Çünkü gelişme sürecinde zıtlıklar ortaya çıkar, ama çözüme ulaştırılır. Toplum olaylarının, gelişme yasalarının bulunması geç olmuş fakat, yararlı sonuçlar vermiştir.

Ama Türk-İş ağaları, karşısındakilerin her hareketinde kötü niyet aramış, her karar ve tavırlarında suç bulmaya kalkışmış; suçlama, karalama yolunu tutmuştur. Milyonlarca lira karalama için yapılan mitinglere, afişlere harcanmıştır. Oysa, sendika ağalığını bırakıp, politika yapmayı, işçilerin ekmek kavgasını yürütme anlamına alsaydılar, Mecliste çok başarılı olmayı bileceklerdi; bu yetenekte, bu güçte, bu ehliyette çok sendikacı, çok işçi vardır. İşçi sınıfının bilincine varmak; geniş halk kitlelerinin mutlu olması için çalışmanın ilk koşulunu yerine getirmek demektir. Çünkü işçisi, köylüsü, dar gelirli esnafı, zanaatkârı, emekli ve dar gelirli memuru aynı koşulları, şu ya da bu farkla, yaşamaktalar. Bu insanların uzun ömürlü, mutlu, güler yüzlü, sağlıklı bir yaşam sürmeleri, işçilerin de bu emekçilerle birlikte içinde olabilmelerine bağlıdır.

Fikir özgürlüğünün bulunmadığı ortamlarda (her ülkede görülmüştür) sömürü çarkı daha hızlı işlemiştir, bilim dışı ve hurafe denilen aldatmacalara ağırlık veren kişiler büyük gürültülerle ortaya çıkıp zihinleri bulandırmıştır. Her zehirin bir panzehiri olduğu gibi, her fikrin karşıtı olabilir, olmuştur. İşçiler kendilerinin yararına olan fikirlere, şu ya da bu yafta yapıştırarak, gerçek dışı anlatım ve özetlemelerle çıkanların niyetlerini anlamaya çalışmalıdırlar. Pekçok işçimiz Almanya'ya, Fransa'ya, Belçika'ya, İngiltere'ye, Amerika'ya, Kanada'ya gitmiştir.

Orada serbestçe anlatılan fikirlerin Türkiye'de hangi sosyal sınıf mensupları ve onların adamlarınca suçlandığına dikkat ederlerse, bu *suçlamanın* altında işçi hak ve hürriyetlerine karşı çıkma amacı yattığını anlarlar.

İşçi sendikalarının ve konfederasyonlarının uğraş programları ve karşılaştıkları güçlükleri yenme yolları, yaşadıkları memleketin ekonomik, politik ve sosyal durumunun değerlendirilmesiyle saptanır.

Konfederasyonlar, uluslararası ilişkilerde, kendi toplumlarının içinde bulundukları ekonomik, politik ve sosyal durumlarına göre tavır koymak zorundadır. Özellikle şu, ya da bu örgütten yardım almak, sendika ve konfederasyonların bağımsızlığını yok etmemeli, onurunu kırmamalı, onları *evet efendim, sepet efendimci* durumuna düşürmemelidir. Yaşadığımız dönemde Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun; Anayasa, Sendikalar, Toplu Sözleşme ve İş Yasası ile ilgili önerileri, iyice bilinmektedir. Demek ki yılların uğraşından sonra elde edilen haklar elden gitmiş ve yasalaşmıştır. Gelecek seçimlerden önce, Meclise yeteri kadar işçilerin hak ve hürriyetlerini, siyasal demokrasiyi, ekonomik bozuklukları dengeleyici önlemleri savunucu millitvekillerini, yani işçi sınıfı bilincine ermişleri göndermede başarı sağlanamazsa, beş yıl daha bugünkü sıkıntılar artarak sürer, gider.

Akıl için yol birdir: Sendikal uğraşın başarıya ulaşmasının yolu parlamentoda çok sayıda sendikacının (işçinin) bir parti listesinden seçilip Mecliste yer almasından geçer. Unutmamak gerekir ki, her parti, bir veya birkaç sosyal grubun çıkar ortaklığını korumayı amaçlar.

Eğer İLO'nun etkinliği, İnsan Hakları savunucuları, sosyal adalet uğraşıcıları ve yüzyıllarca önce birçok işçinin çalışma koşullarını düzeltmek için yaptıkları mücadele, çalışma saatlerinin azaltılması, çocuk işçilerin daha az çalıştırılmaları, belli yaştan önce hiç çalıştırılmamaları, sanayileşerek gelişen ülkelerin işçilerinin greve baş

vura vura bunun evrensel işçi hakkı olması gerçekleşmeseydi, Osmanlı döneminin zayıf sanayiine karşın, işçiler ekonomik nedenlerle grev yolunu açamazlardı.

Görülüyor ki, işveren kesimi, işçilerin elde ettikleri haklarını birbir işlemez duruma getirmek için ne mümkünse yapmış ve bugün, Türk-İş ağalarının bile sızlanmasına neden olan kısıtlamalarla sendikacılığımız, 1947 döneminin koşullarından daha geri duruma gelmiştir. Bunun nedenleri arasında, Türk-İş'in ağa takımının güncel konularla uğraşmakla yetinen, temel işçi haklarını önemsemeyen, fikir özgürlüğüne saygısız, kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı sömürü düzenine razı olan tavırları da etken olmuştur, diyebiliriz.

Emeğin tarihine bile eğilmek istemeyen sendika ağaları *ilkel komünde emek olgusuna* boş vermiştir. *Köleci toplumdaki üretim ilişkileri* onlar için, o kadar eskiyle uğraşmaya değmez, sayılmıştır. *Feodaliteye, bize ne? biz sanayi işçisiyiz,* demişlerdir. Şato duvarlarının dışındaki özgür kişilerin ticareti ve tefeciliği ellerinde tutan yeni sermayeciler oluşuna bakarak bunlara tarih içinde Burjuva denmesini, giderek ekonomik güçlerini geliştirmelerini, *burjuvazinin doğuşunu,* bilim adamlarının uğraşı sayıp ilgilenmeye yanaşmamışlardır. Hele İngiltere'de başlayıp başka ülkelerde de görülen sanayileşme ve Sanayi Devrimi denilen olgu, sadece bu, işçi sınıfının doğuşuna neden olduğundan biraz kulaklarına girmiştir. Bundan ötesi, onları hiç, ama hiç ilgilendirmemiştir. Osmanlı dönemindeki işçi hareketleri, sendikal oluşum, gelişim, mücadele... 1947'de *Paşamızın bize lütfettiği haklar* biçiminde yorumlanmıştır.

Sonra, sendikacıların milletvekili adayı olmaları, birkaçının Meclise girmesi *siyaset* değildi! Değerli bir bilim adamı *sendikalarla siyaset içiçedir* demiş, yıllar önce *hoca bizi kötü yollara sürüklemek istiyor* diye anlatanlar tanıdık. Bazı sendika ağaları, bilimsel gerçeklerden,

fikir özgürlüğünden o kadar kaçınmışlardı ki, bir bilim adamını ve cesur bir sendikacıyı *«bizi ihtilâle teşvike uğraşıyorlar»* yollu savcıya jurnal etmekten çekinmemişler, jurnal hiçbir işe yaramamıştı.

İşçiler tek başına hak aramada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle bizde çok kullanılan doğru bir atasözü söylenir: *Bir elin nesi var, iki elin sesi var.* Dünyada haklarını sendika yoluyla almaya başlayan işçiler, bunu yeterli görmedikleri için siyasal partilerden birinde etkin olmaya bakmış ve başarı sağlamışlardır.

Son olarak diyebiliriz ki, sosyal adaletin gerçekleşebilmesi için önce işçiler kendi aralarındaki bölünmeyi önleyecek fikir düzeyinde bir anlaşmaya varmalıdır. Vatandaşlar olarak işçiler bir parti içinde birleşip milletvekili olmaya çalışmalıdır. Daha önce elde edilmiş hak ve hürriyetlerle, hiç elde edilmemiş özgürlükler için ortak uğraşları planlamalıdır. Ortak istemler için ortak çabalar dönemine geçilmelidir. Demokrasi, vazgeçemeyeceğimiz bir yaşam düzenidir. Bu düzende TİSK'in toplu sözleşme öncesinde üyelerine dayattıkları işçileri yoksul ve güçsüz bırakma belgesine karşı ortak istemlerinin elde edilmesi için güçbirliği yapmalıdırlar, yasalar ne ölçüde buna olasılık veriyorsa o ölçünün en uç sınırına kadar çaba göstermeden çekinmemelidir.

İş kazalarının önlenmesi, çalışma sürelerinin dayanılır düzeye çekilmesi, sosyal yardımların korunması, geliştirilmesi isteklerinden vazgeçilmemelidir. Mecburi tahkim düzeninin ne olduğu görülmüştür. İhtiyari tahkim, elbette mecburisinden çok iyidir. Sendikalar, konfederasyonlar; üyelerine eğitici, doğru haber verici içerikli gazete ve dergilerin desteğini küçümsememelidir.

Unutmamalı ki, tarih değişe değişe, gelişe gelişe uygarlığın nimetlerinden insanların yararlanması yolunu açar. Biz de insanız, başka insanlardan ne eksiğimiz vardır, ne farkımız.

DEĞİL NİÇ
ÇİN DEĞİL NİÇ
L NİÇİN DEĞİL N
ÇİN DEĞ NİÇİN D
NİÇİN DE L NİÇİ
NİÇİ EĞİL N
DEĞİ
GİL N
DEĞ
N
GİL
N DEĞİ
ÇİN DE
EĞİL

150 TL.